

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Přínos využití vodícího psa v životě osob s těžkým zrakovým
postižením

Bakalářská práce

Autor: Lenka Kučerová
Studijní program: B7506 / Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R025 / Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: PhDr. Kamila Růžičková, Ph.D.
Oponent práce: PhDr. Miroslava Javorská, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Lenka Kučerová
Studium:	P16P0162
Studijní program:	B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor:	Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Název bakalářské práce:	Přínos využití vodícího psa v životě osob s těžkým zrakovým postižením
Název bakalářské práce AJ:	Benefit of using a guide dog in the life of people with hard visual handicap

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá přínosem vodícího psa v životě člověka s těžkým zrakovým postižením z celostního pohledu. V teoretické části je popsána související terminologie, základní poznatky z oblasti kvality života a prostorové orientace osob s těžkým zrakovým postižením. Cílem výzkumné části bakalářské práce je zjistit zkušenosti osob s těžkým zrakovým postižením s využíváním vodícího psa jako průvodce a pomocníka. Výzkumné šetření se zaměří na otázky, jak se využívání vodícího psa odrazí v oblasti životního stylu, samostatnosti, orientace a pohybu, komunikace a sociální integrace u osob s těžkým zrakovým postižením. Pro výzkumné šetření jsou využity metody řízeného rozhovoru a logické metody zpracování dat.

JESENSKÝ, Ján. Prolegomena systému tyflorehabilitace, metodiky tyflorehabilitačních výcviků a přípravy rehabilitačně-edukačních pracovníků tyflopédického spektra. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 659 s. ISBN 978-808-6723-495. HAMADOVÁ, Petra. Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8091-1 WIENER, Pavel a Renata RUCKÁ. Terapie zrakového handicapu. Praha: [Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS], 2006. ISBN isbn80-239-6774-6. WIENER, Pavel. Prostorová orientace zrakově postižených. 3., upr. vyd. Praha: [Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS], 2006. ISBN 80-239-6775-4.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Růžičková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Miroslava Javorská, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.12.2017

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Hradci Králové 25. 3. 2019

.....
Jméno a příjmení

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala PhDr. Kamile Růžičkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, zejména pak za cenné rady, které mi poskytla, její ochotu a vstřícný a chápavý přístup. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří si na mě udělali čas, ochotně zodpověděli mé dotazy, a tím umožnili zpracování praktické části mé práce. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za jejich pochopení a podporu, kterou mi během celého studia poskytovali.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá přínosem vodícího psa v životě člověka s těžkým zrakovým postižením z celostního pohledu. V teoretické části je popsána související terminologie, základní poznatky z oblasti kvality života, dále je zde vymezeno zrakové postižení, vývoj osobnosti člověka se zrakovým postižením a jeho zařazení do společnosti, specifika komunikace a edukace těchto lidí. Teoretická část dále obsahuje kapitoly o možnostech prostorové orientace osob s těžkým zrakovým postižením, o výcviku a předávání vodících psů a o jejich základních dovednostech.

Cílem výzkumné části bakalářské práce je zjistit zkušenosti osob s těžkým zrakovým postižením s využíváním vodícího psa jako průvodce a pomocníka. Výzkumné šetření se zaměří na otázky, jak se využívání vodícího psa odrazí v oblasti životního stylu, samostatnosti, orientace a pohybu, komunikace a sociální integrace u osob s těžkým zrakovým postižením. Pro výzkumné šetření jsou využity metody řízeného rozhovoru a logické metody zpracování dat.

Klíčová slova:

zrakové postižení, vodící pes, kvalita života, socializace, prostorová orientace, samostatný pohyb

ANNOTATION

The Bachelor thesis deals with the benefit of using the guiding dog in the life of a person with a hard visual handicap from a general perspective. The theoretical part contains the related terminology, the basic knowledge of quality of life, the definition of visual impairments, the personality of a person with visual impairments and inclusion in society, the specifics of communication and education of these People. The theoretical part contains chapters on the possibilities of spatial orientation of persons with severe visual impairments, on the selection, training and transmission of guide dogs and their basic skills.

The aim of the research part is to find out the experience of people with the hard visual handicap with the use of guiding dog as a guide and a helper. Research surveys will focus on how the use of guide dogs will be reflected in lifestyle, autonomy, orientation and movement, communication and social integration of people with a severe visual impairment. For the research investigations there are used the methods of directed interviews and logical methods of data processing.

Key words:

Visual disabilities, guide dog, quality of life, socialization, autonomy, orientation and movement

Obsah

ÚVOD.....	3
TEORETICKÁ ČÁST.....	5
1 Kvalita života	5
1.1 Vymezení pojmu kvalita života.....	5
1.2 Diagnostika a měření kvality života.....	7
2 Člověk se zrakovým postižením.....	11
2.1 Vymezení a stupně zrakového postižení	11
2.2 Osobnost jedince s těžkým zrakovým postižením	13
2.3 Dopady zrakového postižení na kvalitu života osob s těžkým zrakovým postižením	15
2.4 Sociální integrace a komunikace osob s těžkým zrakovým postižením.....	17
2.5 Specifika edukace osob s těžkým zrakovým postižením	18
3 Prostorová orientace a samostatný pohyb osob s těžkým zrakovým postižením.....	21
3.1 Vymezení pojmů	21
3.2 Význam a možnosti prostorové orientace a samostatného pohybu osob s těžkým zrakovým postižením	22
4 Vodicí pes v životě osob s těžkým zrakovým postižením.....	27
4.1 Vymezení základních pojmů.....	27
4.2 Legislativní ukotvení.....	28
4.3 Dovednosti vodícího psa	29
4.4 Výběr a výcvik vodících psů.....	30
4.5 Postup při předávání vodícího psa	31
PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
5 Cíl práce, otázky a úkoly výzkumu.....	33
5.1 Cíl práce	33
5.2 Výzkumná otázka.....	33
5.3 Doplnující otázky	33
5.4 Úkoly.....	34
6 Metodika výzkumu.....	34
6.1 Plánování výzkumu	34
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	34
6.3 Časový harmonogram výzkumu.....	35
6.4 Metody získávání a zaznamenávání dat	35
6.5 Metody zpracování dat.....	36

6.6	Metody vyhodnocení dat	36
7	Analýza a interpretace výsledků výzkumu	37
	ZÁVĚR	58
	DISKUZE	59
	POUŽITÁ LITERATURA.....	61
	PŘÍLOHY	65

ÚVOD

Vodící pes představuje pro osobu s těžkým zrakovým postižením větší nezávislost a pocit svobody, člověk může se psem kdykoliv vyjít na procházku a pes ho bezpečně provede celou trasou. Člověk se díky tomu, že pes se bezpečně vyhne překážkám a dalším neočekávaným změnám na trase, cítí bezpečně, a to i v davu lidí na ulici, kde by s bílou holí těžko využil sluchu jako kompenzačního smyslu. Člověk se na ulici necítí ztracen, pokud si není jistý, kde přesně je, a pokud se i přes přítomnost vodícího psa ztratí, dokáže lépe řešit stresovou situaci. Pes člověku umožní psychicky se uvolnit a pohybovat se rychleji. Neméně pes sehrává také roli přítele, společníka a důvěrníka, odstraňuje pocit samoty, ale jeho přítomnost také pomáhá při navazování kontaktu s ostatními lidmi. Pes jako společník nekritizuje, není nespokojený, nestěžuje si, je stále při ruce a nabízí relaxaci ve formě hry. Pokud je pes v dobrých rukách, je spokojený a svou spokojenost přenáší zpět na člověka. V určitém smyslu pes může zlepšit imunitní schopnost člověka – nejen svou přítomností, ale také nutností pohybu a pravidelných vycházek za každého počasí. (Galajdová, Galajdová, 2011)

Předložená bakalářská práce pojednává o významu vodícího psa v životě člověka s těžkým zrakovým postižením z více úhlů pohledu.

Teoretická část je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zabývá kvalitou života, která byla teoreticky vymezena, což vzhledem k počtu všech možných definic nebylo jednoduché. Nakonec jsem vybrala některé definice různých autorů, které jsou podle mého názoru vhodné k tématu člověka s postižením. V této kapitole je také orientačně popsána diagnostika a možnosti měření kvality života. Z důvodu rozsahu práce jsou na konci kapitoly doporučené zdroje pro zájemce o podrobnější informace z této oblasti.

Druhá kapitola teoretické části se zabývá zrakovým postižením, charakteristikou osobnosti se zrakovým postižením, sociální integrací a komunikací těchto osob, dopady zrakové vady na kvalitu života a specifiky edukace. V rámci kapitol je vymezena klasifikace zrakového postižení z hlediska druhu a klasifikace Světové zdravotnické organizace. Dále je vymezena důležitost akceptace zrakové vady, proces socializace u člověka se zrakovým postižením, specifika a význam komunikace v životě lidí se zrakovým postižením. V podkapitole o edukaci může čtenář najít převážně možnosti

edukace osob s těžkým zrakovým postižením a také podmínky, které musí být zajištěny při vzdělávání těchto žáků.

Třetí kapitola obsahuje informace o prostorové orientaci a samostatném pohybu osob s těžkým zrakovým postižením. Je zde popsán význam a možnosti samostatného pohybu, jako je pohyb bez hole a pohyb s bílou holí. Specifickou podkapitolou je pohyb s vodícím psem, na který navazuje poslední kapitola.

Poslední kapitola se věnuje právě problematice vodících psů. Pořízení vodícího psa velkou měrou napomáhá samostatnosti lidí s těžkým zrakovým postižením. V kapitole najdeme legislativu týkající se této problematiky, jsou zde popsány dovednosti, které musí mít vodící pes podle zákona 329/2011 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky 388/2011 Sb. Přesné znění této vyhlášky je také součástí příloh. V kapitole je dále popsán výběr, předvýchova a výcvik a v závěru teoretické části je popsán postup při předávání vodícího psa člověku s těžkým zrakovým postižením.

Praktická část naplňuje cíl celé práce, což je zjištění, jak významnou změnu představuje pořízení vodícího psa v životě osob s těžkým zrakovým postižením a jak ovlivňuje přítomnost psa kvalitu života těchto osob z různých hledisek. Pro tento cíl byl zvolen kvalitativní výzkum prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru se čtyřmi osobami s těžkým zrakovým postižením, kteří využívají vodícího psa. Výzkumná otázka byla rozdělena do čtyř dílčích otázek zkoumající problém z oblasti orientace a pohybu, životního stylu, komunikace a sociální interakce a psychické oblasti.

Hlavním cílem této práce je tedy zjistit, jaký význam má vodící pes pro člověka s těžkým zrakovým postižením ve zmíněných oblastech. Zjištěná data mohou být přínosná například lidem, kteří zvažují pořízení vodícího psa při rozhodování a při výběru organizace, široké veřejnosti z hlediska informací, jak se chovat k člověku, kterého vede vodící pes, a v neposlední řadě mohou být podkladem k dalším výzkumům na toto téma, jelikož touto problematikou se mnoho odborníků ani výzkumných prací v České Republice nezabývá i přes stále narůstající počet osob, které si vodícího psa pořizují.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Kvalita života

Kvalita života je pojem, který je velmi nsnadné uchopit. Existuje spousta definic, které se na kvalitu života dívají z různých hledisek a úhlů pohledu, autoři těchto definic využívají své zkušenosti z praxe a další poznatky. V této kapitole seznámím čtenáře s pojmem kvalita života, z celkového počtu definic jsem vybrala právě ty, které podle mého názoru nejvíce souvisí s tématem člověka s postižením, kterému se budu v dalších kapitolách věnovat.

1.1 Vymezení pojmu kvalita života

Vymezení pojmu kvalita života není vzhledem k množství jeho definic jednoduché. V první kapitole se budu věnovat jejímu teoretickému ukotvení, měření a diagnostice. V současné době je kvalita života pojmem velmi diskutovaným a populárním. Nahlíží se na ní z různých pohledů a její vymezení není jednotné. Tento pojem je vysvětlen v následující kapitole z pohledu objektivního a subjektivního hodnocení, zdraví, soběstačnosti a prožívání, protože tyto pohledy souvisí s tématem bakalářské práce a s výsledky v praktické části.

Je možné obecně říci, že podstatou hodnocení kvality života je to, jak jedinec vnímá své uplatnění v životě po stránce fyzické, psychické, sociální a spirituální (Marková, 2012). Libuše Ludíková ve své publikaci zdůrazňuje názor Mareše, který podotýká, že není možné usilovat o univerzální definici pojmu a že je třeba rozdílných definic pro rozdílné obory, které by měly zohledňovat změny kvality života v čase (Mareš in Ludíková a kol., 2013, s. 9). Nabízí zde také různé pojmy, které by se daly považovat za synonyma. Jsou to například pojmy jako *pocit pohody*, *sociální pohoda*, *sociální blahobyt*, *lidský rozvoj*, *šťěstí*, *spokojenost* a další.

„Zdraví není jen absence nemoci či poruchy, ale je to komplexní stav tělesné, duševní i sociální pohody“ (Heřmanová, 2012, s. 32). I tuto, jednu z nejstarších definic zdraví, by bylo možné chápat jako medicínské pojetí kvality života. Má ale pár nevýhod – tato definice například nebere v úvahu škálu možných stavů mezi nemocí a zdravím, a z toho důvodu ji lze špatně aplikovat na osoby, kdy člověk je s nemocí smířený a

vyrovnaný, současně je dobře finančně a sociálně zabezpečený (a podle této definice zdravý). Naopak člověk trpící hypochondrií je považován za nemocného (Heřmanová, 2012).

Mareš (2006) uvádí, že koncept kvality života se vyvíjel ve třech směrech – *objektivním*, který zdůrazňuje objektivní ukazatel (např. kvalita životních podmínek v zemi), *subjektivním*, který zdůrazňuje subjektivní ukazatele, a *kombinaci obou uvedených*. S pojmem kvalita života se pojí právě pojem osobní pohoda velmi často.

Existuje široká škála definic a pojetí pojmu kvalita života, což svědčí o tom, jak je nesnadné terminologicky tento pojem uchopit. Neexistuje však jediná definice, která by byla přijata a všeobecně akceptována. Heřmanová (2012) uvádí definice dalších autorů pohlízejících na pojem z různých směrů, vybrané z nich zde představím.

Dragomerická a Škoda popisují kvalitu života takto: „Kvalita života spíše než na jednoznačném teoretickém základu leží v průsečíku mnoha soudobých tendencí a směrů, což má za následek velkou rozmanitost snah ji definičně vymezit“ (Dragomerická, Škoda in Heřmanová, 2012, s. 35). Hartl a Hartlová definují kvalitu života jako vyjádření pocitu životního štěstí, k jejímž znakům patří soběstačnost při obsluze vlastní osoby, pohyblivost a míra seberealizace a duševní harmonie (Hartl, Hartlová in Heřmanová, 2012, s. 36). Dzurová a Dragomerická nahlíží na pojem kvalita života ve vztahu ke zdraví v kontextu nepříznivých životních situací a jejich subjektivního prožívání (Drzurová, Dragomerická in Heřmanová, 2012, s. 36). Šimková vychází z definice, která tvrdí, že „kvalita života je záležitostí subjektivního hodnocení a vypovídá spíše o tom, jak se jednotlivec sám cítí, kde žije a jaký je jeho životní styl. Je proto zřejmé, že někdo může mít životní úroveň vysokou, ale přitom nízkou kvalitu života, což samozřejmě platí i naopak.“ (Šimková in Heřmanová, 2012, s. 38).

Všechny tyto a další definice shrnuje Heřmanová (2012) takto: „Jedincem vnímaná a prožívaná kvalita života představuje reflexi objektivních environmentálních podmínek (vnějšího prostředí) a sebereflexi (vnitřní prostředí) člověka v kontextu kulturních, hodnotových, sociálních a prostorových (geografických) systémů a ve vztahu k individuálním motivacím, schopnostem, cílům a očekáváním“ (Heřmanová, 2012, s. 41). Upozorňuje také na nutnost brát v úvahu možnost snahy autorů jednotlivých definic odlišit se či zviditelnit.

„Kvalita života související se zdravím se v zásadě vyznačuje stejnými dimenzemi jako kvalita života v obecném pojetí. Oproti obecnému konceptu kvality života však reflektuje dimenze zjišťující vliv fyzického stavu a léčby na celkovou kvalitu života pacienta.“ (Ludíková a kol., 2015, s. 13)

Jak již bylo zmíněno, vymezení kvality života je velmi nesnadná záležitost a definice existuje obrovské množství. Pro účely této práce byly vybrány ty, které nejvíce souvisí s podstatou potíží v životě osoby s těžkým zrakovým postižením, které mohou ovlivňovat právě vnímání kvality života.

1.2 Diagnostika a měření kvality života

V následující podkapitole bych ráda nastínila možnosti diagnostiky a měření kvality života. Jelikož je ale toto téma velice rozsáhlé, nabízím pro zájemce na konci kapitoly další publikace a odborné zdroje, které tuto problematiku rozebírají do hloubky.

K hodnocení kvality života byly vytvořeny různé hodnotící škály, Kebza (2005) rozlišuje jednotlivé úrovně, a to zejména:

- úroveň osobní pohody,
- úroveň schopností postarat se o sebe,
- úroveň mobility,
- schopnost ovlivňovat vývoj vlastního života.

Největší důraz je kladen na subjektivní hodnocení spokojenosti, štěstí a pocitu smysluplnosti. V této oblasti figuruje pojem well-being, což nejlépe můžeme přeložit jako „osobní pohodu“. Zahrnuje všechny tři dimenze člověka – tělesnou, sociální i spirituální. Kebza rozlišuje čtyři základní pilíře subjektivní pohody:

1. psychická osobní pohoda,
2. sebeúcta,
3. sebeuplatnění,
4. osobní zvládnání každodenních nároků.

Subjektivní pohoda ale souvisí také s dlouhodobými životními cíli, které působí jako motivační faktor (Kebza, 2005).

Hodnocení kvality života může být velmi subjektivní záležitostí, při níž záleží mnohdy také na momentální situaci, ve které se člověk nachází. Objektivnější zhodnocení nabízí různé metody měření kvality života.

Metody měření kvality života

V této podkapitole jsou krátce představeny metody měření kvality života. Měřit kvalitu života totiž má smysl. Kvalita života je velmi subjektivní, a proto je obtížné ji hodnotit. I přesto existují různé nástroje, jak ji změřit můžeme (Chrastina, 2016). Pro správné měření je klíčová správná volba nástroje – v případě této bakalářské práce to bude rozhovor. Rozeznáváme dvě skupiny nástrojů – obecné a specifické.

Mezi **obecné nástroje** měření kvality života zařazujeme měření schopností v jednotlivých oblastech a profily zdraví ve formě dotazníků, které zjišťují nejdůležitější aspekty kvality života určitého člověka. Dají se použít u osob zdravých i nemocných.

Specifické nástroje měření kvality života se zaměřují na určitá hlediska podstatná pro danou oblast měření. Vyznačují se úzkou oblastí specializace, a výsledky jsou tedy velmi přesné (Vaňurová, Mühlbacher, 2005).

Metody měření lze ještě rozdělit na *objektivní*, kdy kvalitu života posuzuje jiná osoba, *subjektivní*, kdy kvalitu posuzuje sám jedinec, nebo na *smíšené*, které vznikly kombinací obou předchozích metod (Křivohlavý in Ludíková a kol., 2012).

Jako **objektivní metodu**, která je využívána hlavně ve zdravotnictví, lze představit např. metodu *Apache II*, která je založena na tom, že se pacientův stav porovnává s normou a výsledek je vyjádřen číslem. Dále metoda *The Karnofsky Performance Scale*, která byla vytvořena převážně pro tělesnou dimenzi kvality života a původně byla zaměřena na zhodnocení paliativní léčby u osob s rakovinou plic. Další z objektivních metod měření kvality života je *Visual Analogue Scale*, která se vyjadřuje úsečkou v úhlu 45 stupňů se dvěma označenými extrémy a hodnotí pacientův zdravotní stav. V *Indexu kvality života ILF* jsou slovy znázorněna různá kritéria, jako je sebeobsluha nebo sociální podpora pacienta. *Spitzer Quality of Life Index- QL* je nástroj pro lékaře pracující s pacienty, kteří jsou chronicky nemocní, nyní se využívá zejména v terapiích, kdy se hodnotí účinnost terapie při zhodnocení stavu před terapií a po terapii.

Subjektivní metodou je například *SEIQoL* (Schedule for the Evaluation of Individual Quality of Life), která využívá řízený rozhovor zaměřující se představu, že naše myšlenky a činy jsou důsledkem našich představ. Základním prvkem této metody je podnět k životu. Vyšetřovaný člověk je vyzván k uvedení pěti pro něj nejdůležitějších životních cílů, které jsou zhodnoceny procentuálně. Další subjektivní metodou je *Lancashire Quality of Life Profile*, který hodnotí subjektivní i objektivní hodnoty života a používá se zejména při hodnocení péče. *SQUALA* je sebesposuzovací dotazník kvality života, který vychází z Maslowovy teorie potřeb, pacient hodnotí 23 oblastí života z hlediska důležitosti a spokojenosti s nimi.

Jako zástupce **smíšených metod** uvádím metodu *MANSA* (Manchester Short Assessment of Quality of Life), v překladu krátký způsob hodnocení kvality života, který zhodnocuje 11 životních oblastí z pohledu kvality života (Ludíková, 2012).

Přesným měřením kvality života se tato práce nezabývá, cílem je pouze zhodnocení kvality života samotných respondentů a zamyšlení se nad změnou, kterou mohl vodící pes přinést do tohoto pohledu na své subjektivní vnímání kvality života. Vnímání světa u osob s těžkým zrakovým postižením je ovlivněno informačním deficitem a každý člověk se zrakovým postižením může díky tomu vnímat kvalitu svého života jinak (Ludíková a kol., 2013, s. 128).

V socializačním vývoji lze pozorovat velké výkyvy hlavně ve dvou obdobích – v novorozeneckém a kojeneckém období. V těchto obdobích může být zrakovou vadou negativně ovlivněna interakce s matkou. V batolecím období se jedná o překonání symbiotické vazby s matkou a rozšíření sociálních vztahů i na další osoby. V pozdějším věku zasahuje sociální nezkušenost do rozvoje vlastní identity a vztahů k vrstevnickým skupinám. Zásadní vliv právě na formování vlastní identity a přijetí zrakového postižení mohou mít vrstevnické vztahy se stejným typem postižení. V oblasti socializace a sociálních vztahů má nepřekonatelný vliv právě rodina a výchovný přístup. Právě rodina určuje počet a obsah rolí dítěte s postižením, určuje úroveň sociální integrace a významně ovlivňuje i další aspekty života jejich dítěte. Záleží ale také na samotném jedinci a jeho vlastní aktivitě, reakce a odezvy na sociální faktory v okolí (Ludíková a kol., 2014).

Další a podrobnější informace na téma kvality života lze najít v různých zdrojích, které se zabývají kvalitou života z různých pohledů, jejím měřením a diagnostikou. Toto

téma je velmi rozsáhlé a zajímavé, ale pro účely této práce ponechám výše uvedené vymezení a stručné informace o měření a diagnostice. Další informace o této problematice naleznete například v knihách od Ludíkové (2012, 2013, 2015), Vaňurové a Mühlpachera (2005), Chrastiny (2016), Kebzy (2005), Heřmanové (2012) a další – viz Zdroje.

2 Člověk se zrakovým postižením

V následující kapitole může čtenář najít vymezení zrakového postižení, charakteristiku osobnosti se zrakovým postižením, sociální integraci a komunikaci těchto osob a specifika edukace. Nechybí ani informace o důležitosti akceptace zrakové vady, procesu socializace a podmínkách, které musí být zajištěny při edukaci těchto osob.

Zrak je nejpreferovanějším sensorickým kanálem, člověk díky němu získává více než 80% informací (Beneš, Vrubel, 2017). Zrakové vjemy tedy dávají člověku velké množství informací. Ztráta zraku může způsobit často nenahraditelné nedostatky v oblasti smyslového vnímání. Zrakové vjemy dávají člověku obrovské množství údajů velmi širokého rozsahu, za jeden den je člověk schopný pojmout až 100 000 zrakových fixací. Důsledky narušeného zrakového vnímání mají kvalitativní i kvantitativní charakter (Litvak, 1979).

Osobnost zdravého jedince se vytváří na základě vnějších a vnitřních vlivů v průběhu celého života. Člověk se vyvíjí v kontaktu s ostatními lidmi a v prostředí, které též utváří jeho osobnost. U osob se zrakovým postižením velmi záleží na době vzniku zrakového postižení, pohled na kvalitu života tímto může být velmi výrazně ovlivněn. Postižení zraku má vliv na rozvoj jedince v mnoha oblastech, ovlivňuje jeho vývoj, vnímání světa, možnosti pracovního uplatnění a další (Ludíková a kol., 2012). „Jakýkoliv defekt nepostihuje jen určitý orgánový systém, ale ovlivňuje celou osobnost dítěte a jeho psychický vývoj. Pro vývoj zrakově postiženého dítěte jsou podstatné postoje a chování jeho rodičů.“ (Vágnerová, 1995, s. 43)

2.1 Vymezení a stupně zrakového postižení

V následující kapitole vymezím osobu se zrakovým postižením, stupně zrakového postižení dle dvou kritérií a kvalitativní a kvantitativní změny, které se projevují u osob s těžkým zrakovým postižením.

„Za osobu se zrakovým postižením je považován jedinec, který má i po korekci vady stále narušeno zrakové vnímání tak, že mu činí potíže v běžném životě.“ (Finková, 2010, s. 7) Členění osob se zrakovým postižením podléhá různým kritériím. Nejčastěji se setkáváme s klasifikací medicínskou a speciálně pedagogickou, která z medicínské

vychází. Zrakové vady můžeme rozdělit do různých kategorií – jsou to kategorie osob se zrakovým postižením dle doby vzniku zrakového postižení, dle délky trvání zrakové vady, dle věku osoby, dle příčiny zrakového postižení, dle typu zrakové vady a dle stupně narušení zrakového vnímání (Růžičková, Kroupová, 2017).

Kategorie osob se zrakovým postižením podle druhu zrakové vady:

- poruchy barvocitu,
- ztráta zrakové ostrosti,
- poruchy šíře zorného pole,
- okulomotorické poruchy,
- poruchy adaptace,
- poruchy kontrastní senzitivity,
- poruchy binokulárního vidění,
- poruchy zpracování zrakových informací (Beneš, Vrubel, 2017).

WHO nabízí další klasifikaci zrakového postižení:

- střední slabozrakost,
- silná slabozrakost,
- těžce slabý zrak,
- praktická nevidomost,
- úplná nevidomost (Slowík, 2007).

V případě střední slabozrakosti se zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí pohybuje mezi vizem 6/18 a 6/60. V případě silné slabozrakosti se toto rozmezí pohybuje mezi 6/60 a 3/60. U těžce slabého zraku se jedná o zrakovou ostrost s nejlepší možnou korekcí mezi 3/60 a 1/60 nebo o koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů nebo jednoho funkčního oka pod 45 stupňů. U praktické nevidomosti se vizus pohybuje mezi 1/60 až po světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů. U úplné nevidomosti ztráta zraku zahrnuje naprostou ztrátu světlocitu až po zachování světlocitu, ale s chybou světelnou projekcí (Slowík, 2007).

Kvantitativní změny postihují zejména smyslové poznání, u osob s těžkým zrakovým postižením z velké části odpadají zrakové počítky a vjemy, čemuž odpovídá například zmenšení počtu představ, omezení možnosti formování obrazů ve fantazii.

Kvalitativní změny se projevují téměř ve všech oblastech psychické činnosti- mění se vnímání, specifické zvláštnosti v procesech formování obrazů a pojmů, narušuje se vztah smyslového a pojmového myšlení, objevují se změny v emocionálně volní sféře a také ve vlastnostech osobnosti. Úplné porušení zrakových funkcí se projeví také ve fyzickém vývoji, který je podmíněn narušením prostorové orientace a omezením ve volném pohybu. (Litvak, 1979) Další informace o kvalitativních a kvantitativních změnách u osob s těžkým zrakovým postižením najdete v uváděných publikacích, dále Jesenský (2007) – viz Zdroje.

„Speciálněpedagogický náhled na zrakové postižení usiluje o komplexní charakteristiku jednotlivých skupin tak, aby bylo možné vytvořit si nejen rámcovou představu o stavu zrakových funkcí, ale zohlednit i další proměnné determinující kvalitu každodenního života jedince.“ (Růžičková, Kroupová, 2017, s. 13)

2.2 Osobnost jedince s těžkým zrakovým postižením

Zrakové postižení může ovlivnit osobnost člověka z mnoha stránek. Může ovlivnit kognitivní schopnosti, motorický vývoj a sociální vývoj. V jednotlivých odstavcích následující kapitoly je zmíněn vliv zrakového postižení na vývoj osobnosti.

Nevidomost ovlivňuje poznávací procesy (vnímání, paměť, představivost, fantazie, myšlení, řeč), grafický výkon, socializaci a bezpochyby také prostorovou orientaci a samostatný pohyb. Člověk s těžkým zrakovým postižením musí kompenzovat nedostatky zrakového vnímání ostatními smysly. Výcvik smyslů je tedy jedním ze zásadních pro člověka se zrakovým postižením. Paměť získává u lidí s těžkým zrakovým postižením velký význam, bývá také lépe rozvinuta než u intaktních osob. Záleží ale také na době vzniku vady, protože například fantazie, představivost nebo paměť nemusí být zrakovou vadou získanou v pozdějším věku vůbec ovlivněny. Naopak myšlení u lidí s vrozeným postižením zraku je ovlivněno zejména v oblastech porovnávání předmětů, identifikace předmětů se stejnými vlastnostmi a zevšeobecnění. Často se objevuje verbalismus. Pohybový vývoj je ovlivněn z hlediska absence motivace – dítě nevidí lákavé předměty a nemá tendence se k nim snažit přibližovat. Pohyb za zvukem je pro děti složitější než pohyb za vizuálním předmětem, proto nastupuje až v pozdějším vývojovém období. Oblast

socializace je ovlivněna především postoji a přístupem rodiny a přátel (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

Největším problémem u osob s těžkým zrakovým postižením je právě částečná nebo úplná absence vnímání informací zrakovou cestou a odkázání na získávání informací především prostřednictvím sluchu a hmatu, což ale nemůže plně nahradit některé zkušenosti získané s využitím zraku. Vidící jedinec si nejprve prohlédne předmět jako celek a teprve potom si všímá detailů, nevidomý jedinec vnímá ale naopak nejprve detaily, které skládá do celku, čímž si vytvoří představu o celkovém předmětu. Problém nastává u rozměrnějších předmětů s více detaily nebo předmětů, které jsou technicky náročné. Pro nevidomé osoby má sluchové vnímání velký význam nejen ve schopnosti identifikovat blízké osoby, ale také v prostorové orientaci a hlavně samostatném pohybu. Nevidomí se na ulici orientují sluchem například při přecházení vozovky nebo při nebezpečí přijíždějícího auta, ale mohou rovněž odhadnout velikost prostorou a další informace. Velké množství pomůcek pro prostorovou orientaci využívá sluchové nebo hmatové cesty, čímž se tyto smysly stávají pro osoby s těžkým zrakovým postižením velice důležité jako kompenzační. Chut' má pro nevidomého člověka informační význam spíše ze stránky gastronomické, ale čich pomáhá při orientaci například o výfukových plynech (a tedy o blízké silnici), pekařství, drogerii a další. Čich může pomoci nejen v orientaci, ale například i při identifikaci zkažených potravin nebo o jiném nebezpečí (Finková, 2010).

„Velmi podstatným rysem z hlediska vývoje osobnosti jedince se zrakovým postižením je časový aspekt – specifické podmínky vznikají v případě vrozeného či získaného postižení.“ (Ludíková a kol., 2014, s. 34) V případě vrozeného postižení je ovlivněn celý vývoj jedince, primárně se pak jedná o senzoryckou deprivaci. Množství a charakter přijímaných podnětů z okolí je kvalitativně i kvantitativně odlišný než u lidí zdravých. Představa o světě je zkreslená a méně přesná, chybí některé zkušenosti, které umožňují optimální vývoj jedince. Přesto ale varianta získaného postižení může být pro jedince a jeho vývoj větší zátěž než postižení vrozené, hlavně z psychické stránky. Člověk s vrozeným zrakovým postižením život bez handicapu nezná, s vadou se seznamuje postupně, na druhé straně mu ale chybí určité zkušenosti, jeho vývoj může být pomalejší a je nutné nahradit zrak jinými způsoby, například v učení. Člověk s vrozeným postižením se lépe adaptuje na změněné podmínky, ostatní smysly a další složky osobnosti se vyvíjí kompenzačně. Získané postižení vyžaduje větší nároky na změněnou situaci. Obě situace

jsou ale velkým zásahem do osobnosti jedince a jeho vývoje. V tomto ohledu je velmi důležitá míra frustrační tolerance každého jedince (Ludíková a kol., 2014). V případě akceptace vrozeného nebo získaného postižení je nutné brát ohled na individuální zvláštnosti každého jedince, protože každý z nás je osobnost a každý může vnímat zrakové postižení odlišně.

Mezi klíčové faktory, které ovlivňují formování osobnosti člověka s těžkým zrakovým postižením, patří subjektivní vnímání, prožívání a hodnocení zrakového postižení. Subjektivní hodnocení sociálního dopadu postižení a objektivní míra limitujícího vlivu postižení určují, jak jedinec zařadí své postižení do struktury své osobnosti. To, jak závažně prožívá člověk své postižení, nemusí být vůbec přímo úměrné tomu, jak závažné toto postižení ve skutečnosti je. Na hodnocení závažnosti postižení se podílí také rysy duševní výbavy, inteligence, míra frustrační tolerance, temperament, extroverze či introverze, dominance či submise a další osobnostní faktory, které jsou odlišné s každým jedincem (Ludíková a kol., 2014).

2.3 Dopady zrakového postižení na kvalitu života osob s těžkým zrakovým postižením

Osobnost jedince se vytváří na základě vnějších a vnitřních vlivů v průběhu celého života. Člověk se vyvíjí v kontaktu s ostatními lidmi, zrakové postižení může mít vliv na rozvoj celé osobnosti a ovlivňuje psychický, kognitivní, sociální i motorický vývoj. Velmi také záleží na době vzniku zrakového postižení, pohled na kvalitu života tímto může být velmi výrazně ovlivněn. Postižení zraku má vliv na rozvoj jedince v mnoha oblastech, ovlivňuje jeho vývoj, vnímání světa, možnosti pracovního uplatnění a další (Ludíková a kol., 2012).

Vnímání kvality života u člověka se zrakovým postižením má dvě hlavní roviny: vnímání kvality života člověka okolím a vnímání jedincem samotným. Oba tyto pohledy se od sebe mohou velice lišit a často také liší. Výrazný vliv má však také to, jak je vnímání okolí člověku interpretováno a on na základě těchto reakcí vnímá sám sebe (Ludíková a kol., 2013). Pro více informací k této problematice odkazují na zdroje- Ludíková a kol. (2012), Ludíková a kol. (2013)- viz Zdroje.

Důležitost akceptace vady

Zrakové postižení má velmi zásadní psychosociální rozměr, výraznou měrou ovlivňuje rozvoj osobnosti jedince, proces socializace a jak psychickou, tak sociální pohodu. Zrakové postižení a limity, které z něj vychází, mohou být pro někoho překážkou v cestě za pocitem životní spokojenosti a mohou velmi zásadně ovlivnit kvalitu života v jeho nejširším pojetí (Ludíková a kol., 2014).

„Akceptace vady představuje poznávací, citové a jednající osvojení všech životních možností a limitů, které s sebou zrakové postižení přináší, tzn. osvojení si veškerých dostupných životních možností a způsobů jejich realizace při současném zohlednění všech reálně existujících omezení a limitů.“ (Ludíková a kol., 2014, s. 40) Akceptace se tak stává předpokladem maximálního možného rozvoje osobnosti jedince v rámci jeho individuálních potřeb a plného rozvinutí jeho potenciálu, je ale důležité spíše aktivně přijmout a přizpůsobit se důsledkům postižení, ne pouze přijmout limity z něho vycházející. Akceptace ve smyslu stabilní pohotovosti k překonávání důsledků postižení a překážek v životě vyvolaných na podkladě zrakového postižení. Pokud člověk postižení přijal a vyrovnal se s ním, nemusí faktor zdravotního postižení nijak významně zasahovat do rozvoje a struktury osobnosti jedince. Naopak při nonakceptaci postižení, nepřijímání a neuznávání životních možností a limitů spojených s existencí zdravotního postižení, může dojít až ke vzniku specifických rysů osobnosti. Nonakceptace se může projevit jako zveličování důsledků postižení nebo naopak jako popírání. Existují různé techniky na vyrovnání se s postižením. Ty ale mohou vyvolat různé způsoby chování, které se pak mohou stát trvalým rysem osobnosti. U lidí se zdravotním postižením se můžeme častěji setkat například se vztahovačností, přecitlivělostí, přeceňováním vlastních sil, možností a znalostí. Objevují se ale také pocity méněcennosti. U lidí se zrakovým postižením můžeme pozorovat sníženou aktivitu nebo zvýšenou náchylnost k pasivitě a pasivnímu životnímu stylu (Ludíková a kol., 2014).

Akceptace zrakové vady je důležitá z pohledu subjektivní kvality života každého jedince se zrakovým postižením. Při nepřijetí zrakové vady člověk může vnímat kvalitu svého života na velmi špatné úrovni.

2.4 Sociální integrace a komunikace osob s těžkým zrakovým postižením

Zrakové postižení znamená mimořádnou zátěžovou životní situaci nejen pro člověka samotného, ale také pro jeho okolí. Nese s sebou problémy nejen v rodině, vrstevnické skupině, ale i v profesním uplatnění a z hlediska samostatného, nezávislého a plnohodnotného života.

Socializace je v pedagogickém slovníku definována jako „celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti.“(Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 267)

Proces socializace jedince se zrakovým postižením je ovlivňován právě přisouzením role člověka s postižením. Díky tomu na člověka máme nižší nároky a očekávání a můžeme takto u člověka vysledovat pasivně receptivní charakter. Role handicapovaného člověka vychází ze souhrnu vlastností a projevů, které jsou lidem přisuzovány na základě jejich postižení. Tento stereotyp výrazně ovlivňuje chování laické veřejnosti a mnohdy i chování rodičů k dítěti se zrakovým postižením. Rodiče mohou výchovu přiklánět k nevhodným přístupům od hyperprotektivity až po perfekcionismus, což nevhodně ovlivňuje další socializační vývoj jedince (Ludíková a kol., 2014).

Prvním společenstvím, do kterého dítě vstupuje na dlouhou dobu, je *rodina*. Vztah k dítěti ovlivňují postoje a pocity rodičů a dalších členů rodiny a projevy dítěte působí zpět na členy rodiny, jedná se tedy o vzájemné působení. V *prvním kolektivu* (mateřská škola) dochází k prvnímu uvědomění, že je dítě nějak odlišné, ať už je integrováno, nebo zařazeno ve speciální škole. Dalším významným milníkem pro socializaci člověka se zrakovým postižením je *volba povolání* a přechod ze školy do zaměstnání (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

Komunikace je dle Finkové (2010) přenosem různých informačních obsahů v rámci různých komunikačních systémů za použití různých komunikačních médií, zejména prostřednictvím jazyka. Ve Slovníku spisovné češtiny je komunikace prezentována jako „sdělování, výměna informací, komunikování, jazyk je nástrojem komunikace, sdělování, dorozumívání“ (Červená, 1998, s. 141). U dětí se zrakovým postižením může být vývoj řeči narušen v oblasti porozumění nebo v oblasti aktivního řečového projevu. Může být proto částečně opožděn, později se ale řeč stává pro dítě

kompenzačním prostředkem. Řečový vývoj ale probíhá individuálně a případné odchylky od vývoje jsou způsobeny individuálními zvláštnostmi, řečovým vzorem a podnětností prostředí. U dětí s těžkým zrakovým postižením se často setkáváme s verbalismem. Jedná se o užívání slov v nevhodných situacích z důvodu, že jedinec nezná význam slova přesně, nebo mu jeho význam unikl. Je proto třeba dítěti od malička přesně vysvětlit, jaký význam nese které slovo. Problémové bývají většinou spíše abstraktní pojmy či děje (Finková, 2010).

Proces socializace osob s těžkým zrakovým postižením může být ovlivněn mnoha vlivy, nejvýznamnější z nich je ale vliv rodiny. Těmto osobám bývá přisouzena určitá role na základě jejich postižení, což může celý proces výrazně ovlivnit. Pro proces socializace je důležitým milníkem vstup do mateřské školy jako prvního pevného kolektivu a následně volba povolání a nástup do zaměstnání. V případě vývoje řeči může být u dítěte s těžkým zrakovým postižením narušena oblast porozumění nebo produkce řeči. Velmi často se objevuje verbalizace a té je potřeba včas předejít.

2.5 Specifika edukace osob s těžkým zrakovým postižením

V následující podkapitole stručně představím specifika edukace u osob s těžkým zrakovým postižením, protože i tato specifika je nutno brát v potaz při výuce prostorové orientace a samostatného pohybu v pozdějším věku.

Jak je zmíněno již v předchozím textu, vstup do mateřské školy je velmi důležitým milníkem pro děti se zrakovým postižením. Integrace do mateřské školy může mít na dítě vliv jak v socializaci, tak v integraci vzhledem k formování charakterových a osobnostních vlastností. Kromě běžných úkolů vzdělávání v mateřské škole je v případě zrakového postižení kladen důraz také na rozvoj kompenzačních smyslů. Patří sem rozvoj sluchového vnímání, hmatového vnímání, čichu a chuti, dále rozvoj správné artikulace, estetického vnímání, pohybová, smyslová a rozumová příprava na výuku prostorové orientace a samostatného pohybu a v neposlední řadě nácvik sebeobsluhy (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

V základní škole pro děti se zrakovým postižením je umožněno využití učebního plánu základní školy pro zrakově postižené, který obsahuje speciální podporu žáků se zrakovým postižením. V tomto plánu je mimo jiné zahrnuta také výuka prostorové

orientace a samostatného pohybu, zraková stimulace, příprava na čtení a psaní bodového písma, práce s kompenzačními pomůckami, výuka psaní na počítači nebo různé volitelné předměty jako je například hra na hudební nástroj, zpěv nebo hudební nauka. Školy pro zrakově postižené jsou vybaveny kompenzačními a optickými pomůckami, mají odpovídajícím způsobem upravené prostředí (kontrastní barvy, odstranění překážek, označení místností bodovým písmem atd.), neméně důležitá je i způsobilost pedagogů pracovat s dětmi se zrakovým postižením (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

Podmínky a principy edukace osob s těžkým zrakovým postižením

U žáků s těžkým zrakovým postižením je nutné, aby žák měl místo vpředu pod dohledem učitele, aby mohl učitel v případě potřeby včas zakročit a také, aby žák dobře slyšel. Pracovní stůl musí být orámovaný k zabránění padání pomůcek na zem, také by neměl chybět dostatek prostoru na odkládání pomůcek. Při využití asistenta pedagoga musí být zajištěn prostor i pro něj. Text, který se probírá na tabuli, by měl mít žák připraven v Braillově písmu ve stejném znění. Pedagog musí veškeré dění kolem slovně popisovat a komentovat, aby žák s těžkým zrakovým postižením nebyl vyčleněn. Ve všech prostorách by měly být vodící linie na stěnách nebo na podlaze, je možné využít popisky v Braillově písmu (Vítková, 2004).

Při edukaci se využívá hlavně následujících principů:

- princip cílevědomosti – základním východiskem úspěšné edukace je ujasnění si hlavního cíle celého procesu, je důležité, aby mu vzdělavatel i vzdělávaný rozuměl a byl si ho vědom, je ale možné jej v průběhu procesu edukace měnit,
- princip uvědomělosti – dalším důležitým bodem edukačního procesu je, aby vychovávaný vykonával všechny činnosti uvědoměle, byl si vědom jejich smyslu a významu a rozuměl jim,
- princip aktivity – vychovávaný by neměl být pasivní, ale měl by se aktivně zapojovat do všech činností,
- princip názornosti – vychovávaný by si měl utvářet představy a pojmy a vnímat je co nejvíce smysly,
- princip posloupnosti a soustavnosti – je vhodné postupovat od jednoduchého ke složitějšímu, od všeobecného ke speciálnímu, od blízkého ke vzdálenému a od konkrétního k abstraktnímu,

- princip přiměřenosti a individuálního přístupu – cíl, obsah a prostředky edukace musí odpovídat psychickému a tělesnému vývoji vzdělávaného, je nutné zohlednit věk, zdravotní stav i pohybovou zkušenost,
- princip zpětné vazby – po každé odvedené práci se musí vzdělavatel přesvědčit, zda vzdělávaný rozumí všemu, co se právě dozvěděl a naučil, v závislosti na tom pak může měnit tempo, případně zvolit jinou metodu,
- princip spojení teorie s praxí – je nutné spojit teoretickou rovinu s praktickou (Zormanová, 2014).

V případě edukace osob s těžkým zrakovým postižením je důležité hlavně uzpůsobení podmínek pro vzdělávání, případně individuální vzdělávací plán, podstatná je ale týmová práce všech zúčastněných osob, co nejlepší přijetí kolektivem, využití kompenzačních pomůcek, rozvoj kompenzačních smyslů a zajištění harmonického vývoje osobnosti žáka. Podstatnou roli v životě nevidomých hrají mimo jiné právě kompenzační pomůcky, které pomáhají při každodenním životě i při prostorové orientaci a samostatném pohybu, komunikaci, ve volném čase a výuce a vzdělávání (Finková, 2010). Další informace o této problematice naleznete například u Wienera (2006), Finkové (2010), Růžičkové a Kroupové (2017), Zormanové (2014), Rödnerové (2015) – viz Zdroje.

3 *Prostorová orientace a samostatný pohyb osob s těžkým zrakovým postižením*

V historii byli lidé s těžkým zrakovým postižením odkázáni na pomoc jiných osob, v lepším případě na někoho z rodiny, v tom horším strávili svůj život v ústavním zařízení. Dnešní doba ale vyžaduje daleko větší míru samostatnosti nejen v prostorové orientaci a samostatném pohybu osob s těžkým zrakovým postižením. Nabízí jim k tomu ale také velké množství kompenzačních pomůcek, které jim v tomto ohledu pomáhají a stávají se tak nepostradatelnými. Následující kapitola obsahuje vymezení základních pojmů, význam a možnosti prostorové orientace a samostatného pohybu pro osoby s těžkým zrakovým postižením.

Význam prostorové orientace a samostatného pohybu nespočívá jen ve zvládnutí pohybu, je považována jako prostředek k samostatnosti a integraci (Wiener, 1986). Prostorová orientace a samostatný pohyb proto mají velký vliv na subjektivní vnímání kvality života člověka se zrakovým postižením a rozvoj jeho osobnosti. Primárním předpokladem pro rozvoj prostorové orientace a samostatného pohybu je pozitivní motivace a pozitivní přístup. Významným mezníkem nejen pro socializaci, ale také pro požadavky na jeho samostatnost v pohybu a prostorové orientaci je nástup do mateřské školy (Růžičková, Kroupová, 2017).

3.1 *Vymezení pojmů*

„*Orientace* je proces získávání a zpracování informací z prostředí za účelem skutečné nebo jen myšlenkové manipulace s objekty prostoru nebo za účelem plánování a realizace přemístování v prostoru. Předpokladem rozvíjení procesu prostorové orientace je mít dostatečnou celkovou představu o prostoru, o rozmístění orientačních bodů v prostoru a o jeho hranicích.“ (Wiener, 2006, s. 16) Pod pojmem *pohyb* si můžeme představit změnu polohy nebo přemístování objektu z jednoho bodu do druhého. Může být náhodný nebo cílevědomý. Prostorová orientace je pohybem cílevědomým. K pojmu *mobilita* autor uvádí následující definici: „Nevidomý člověk je mobilní, když je schopen se s využitím naučených technik pohybu a získávání informací bezpečně a jistě přemístit v prostoru.“ (Wiener, 2006, s. 17)

Pro výcvik prostorové orientace se uplatňuje několik zásad. Jsou to:

- „Zásada cílevědomého, účelného a nenápadného prolínání výchovy všemi činnostmi zrakově postiženého,
- zásada bdělé pozornosti,
- zásada kompenzační funkce ostatních smyslů,
- zásada postupného zvyšování náročnosti,
- zásada samostatnosti a zvyšování mobility,
- zásada bezpečného pohybu,
- zásada individuálního přístupu.“ (Růžičková in Finková, 2010, s. 17)

V této kapitole byly vymezeny základní pojmy týkající se pohybu, orientace a mobility, o které se následující kapitoly opírají.

3.2 Význam a možnosti prostorové orientace a samostatného pohybu osob s těžkým zrakovým postižením

Význam prostorové orientace a samostatného pohybu pro osoby se zrakovým postižením neshledáváme jen ve zvládnutí pohybu, mobilitu je možné považovat i za prostředek k samostatnosti a sociální integraci. „Mobilita je základním předpokladem samostatného života zrakově postiženého jedince, jeho socializace, začlenění do pracovního procesu i života společnosti vůbec.“ (Wiener, 2006, s. 9)

Každý pohyb, který vidící člověk dělá bezděčně, nesoustředí se na něj a mnohdy ani neví, že ho vykonává, člověk s těžkým zrakovým postižením dělá cíleně a uvědoměle. Každé přemístění, i v rámci vlastního bytu, vyžaduje u těchto lidí velkou míru soustředění a závisí na vytvořené představě. Pokud bude člověk s těžkým zrakovým postižením z důvodu nezvládnutí prostorové orientace a samostatného pohybu nadměrně závislý na vidících osobách, výrazně to zkomplikuje nejen jeho sebepojetí, sociální vazby, ale také samostatný život ve společnosti. Zvládnutí prostorové orientace a samostatného pohybu je proto nutné vidět v centru zájmů výchovně vzdělávacího procesu člověka se zrakovým postižením (Wiener, 2006).

Pro úspěšný rozvoj prostorové orientace a samostatného pohybu osob s těžkým zrakovým postižením je podstatná aplikace správné metodiky nácviku, ale také další okolnosti, například:

- doba vzniku zrakového postižení,
- příčina a přidružené komplikace,
- dosavadní zkušenost jedince,
- včasnost poskytnutí podpůrných služeb,
- rodinné zázemí,
- osobnostní předpoklady jedince a jeho temperament (Wiener, 2006).

Základní oblasti rozvoje prostorové orientace jsou podle Wienera (2006) prvky prostorové orientace, kam řadí chůzi s vidícím průvodcem, bezpečnostní postoje a přirozené pohybové – orientační schopnosti včetně rozvíjení ostatních smyslů, dále výcvik techniky dlouhé hole a nakonec orientační analyticko – syntetickou činnost, která je podle Wienera nejvyšším stádiem výchovy prostorové orientace a samostatného pohybu osob se zrakovým postižením.

Pohyb bez hole

Možnosti prostorové orientace a pohybu bez využití hole nebo vodícího psa nejsou pro účely této práce tolik podstatné, ale přesto je považuji za důležitou součást ucelené představy o možnostech orientace a pohybu u osob se zrakovým postižením. Proto je zde jen krátce představím a pro další informace odkazuji na použitou literaturu.

1. Chůze s vidícím průvodcem

Průvodcem se rozumí člověk, který nás bezpečně provede prostorem, poskytuje podporu, informace, jistotu nebo pomoc. Většinou se jedná o osobu, která zaručí bezpečí při pohybu na trase a poskytuje klíčové informace o bodech na trase, primárně pomáhá při přesunu osoby z bodu A do bodu B.

2. Bezpečnostní postoje

Bezpečnostní postoje se dělí na horní a dolní. Horní bezpečnostní postoj chrání hlavu a obličej, dolní se užívá při ochraně před překážkami ve výši pasu. Bezpečnostní postoje je možné používat najednou nebo odděleně, podle situace.

3. Kluzná prstová technika (trailing)

Trailing se užívá hlavně při pohybu ve známých budovách nebo místnostech. Člověk se zrakovým postižením se pohybuje podél stěny, v níž může nacházet dveře nebo jiné orientační znaky nebo body.

4. Rozvíjení přirozených pohybově orientačních schopností člověka se zrakovým postižením

Do souboru přirozených pohybově orientačních schopností člověka se zrakovým postižením patří omezování odchylek od přímého směru, odhad vzdáleností, odhad úhlů, vnímání sklonu dráhy, vnímání zakřivení dráhy, rozvoj sluchové orientace a rozvíjení smyslu pro překážky.

5. Orientační analyticko-syntetická činnost

Jedná se o nejvyšší stadium výchovy prostorové orientace a samostatného pohybu osob se zrakovým postižením. Pojem obsahuje získávání informací všeho druhu, všemi dostupnými prostředky. Prostor je nutné chápat jako soubor bodů, linií a znaků. Je možnost také využívat reliéfní modely, plánky a náčrtky (Wiener, 2006).

Při zvládnutí těchto technik je osoba s těžkým zrakovým postižením schopna chůze v prostoru relativně samostatně. Jsou ale vhodné spíše při pohybu ve známém prostředí (například doma, v práci) a na kratší vzdálenosti. Další informace týkající se prostorové orientace a samostatného pohybu bez hole jsou k nalezení například u Růžičkové a Kroupové (2017), Wienera (2006) – viz Zdroje.

Bílá hůl

Za základní pomůcku pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb osob se zrakovým postižením je považována právě bílá hůl. „Pojem technika dlouhé hole označuje cílevědomé a poučné užívání bílé hole přesně stanoveného poměru její délky k postavě; také užívání bílé hole, které poskytuje zrakově postiženému plnou bezpečnost i subjektivní jistotu při dodržení základních fyziologických a estetických pravidel pohybu“ (Wiener, 2006, s. 97). Bílá hůl musí být maximálně stabilní a lehce ovladatelná.

Použití techniky dlouhé hole se považuje za optimální řešení při prostorové orientaci a samostatném pohybu osob se zrakovým postižením, především pro dostatečnou

ochranu před překážkami a pro snadné vyhledávání orientačních bodů a znaků hmatového charakteru.

Bílé hole plní hlavní čtyři funkce. Jsou to především:

- funkce signalizační, označující, informativní,
- funkce ochranná, bezpečnostní,
- funkce orientační
- funkce opěrná.

Při funkci ochranné se jedná především o ochranu proti případnému střetu s překážkou. Hůl slouží také k vyhledávání orientačních bodů a znaků hmatového charakteru. V neposlední řadě hůl upozorňuje kolemjdoucí a také řidiče, že se v jejich blízkosti nachází osoba se zrakovým postižením a je nutno na ni brát ohled. Pro starší osoby s těžkým postižením může sloužit hůl jako prostředek opory (Wiener, 2006).

Pro osoby hluchoslepé má hůl stejné parametry jako bílá hůl s tím rozdílem, že se po celé délce střídají bílo-červené pruhy (Finková, 2010).

Při pohybu s bílou holí je nutné udržovat směr pohybu na trase s využitím vodicích linií. Provádí se tak, že konec oblouku je zároveň s vodicí linií (zed', obrubník, začátek trávníku). Během chůze podél vodicí linie je nutné udržovat bezpečný odstup. Toto platí i při chůzi na schodišti, kdy je holí kontrolována pravá strana schodiště. Návuk samostatné chůze probíhá v postupných krocích podle ověřené metodiky. Více informací k tomuto tématu je k nalezení například u Wienera (1998, 2006), Růžičkové a Kroupové (2017) – viz Zdroje.

Pohyb s bílou holí je nejvíce využívaným prostředkem k prostorové orientaci a samostatnému pohybu. Hůl ale nepokryje výkopy, nečekané cedule, dopravní značky, překážky nad úroveň terénu a další problémy, které se na trase mohou vyskytnout. Tyto překážky dokáže velmi dobře překonávat chůze s vodicím psem, které se věnují následující kapitoly.

Vodicí pes

Vodicí pes je brán jako zvláštní pomůcka pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb osob s těžkým zrakovým postižením. Od ostatních pomůcek se ale liší tím, že se

jedná o živého tvora, který má svůj temperament a pudy i přes výborný výcvik. Již dávno se hledala alternativa lidského průvodce pro nevidomé. K nejfrekventovanějším plemenům psů vybraných pro výcvik patří labradorský retriever, zlatý retriever, float coated retriever, královský pudl, labradoodle a německý ovčák. Tato plemena jsou známá svou schopností učení a dalšími temperamentovými vlastnostmi vhodnými k vodícím činnostem (Růžičková, Kroupová, 2017). U dětí se zrakovým postižením jsou výborné výsledky při práci s velkými plemeny psů. Děti se drží přímo srsti psa, mají na něm položenou dlaň, a tak mohou jít vedle něj a nepotřebují žádné vodítko, cítí pod rukama teplo, rovnou onoho živého tvora, který jim dodává pocit bezpečí. Takto velcí psi ale většinou jako vodící vybírání nejsou, protože mají větší nároky na potravu a veškerá péče vyjde mnohem draž než u tradičně vybíraných psů (Galajdová, 1999).

Nezbytnou dovedností majitele je, aby dokázal vodícího psa adekvátně ovládat, dávat mu jasné a přesné povely, vnímat jeho chování a v neposlední řadě musí tato osoba dobře znát trasu, po které má vodící pes provést svého majitele. Znalost trasy je základním předpokladem pro úspěšnou prostorovou orientaci s vodícím psem – ten totiž potřebuje přesně a včas dostávat povely, jedině tak může svého majitele bezpečně provést na zvolené trase (Galajdová, 1999).

Jelikož se tato práce zabývá přínosem využití vodícího psa v životě osob s těžkým zrakovým postižením, věnují se následující kapitoly podrobněji právě vodícím psům a jejich vlivu na život člověka s těžkým zrakovým postižením.

4 Vodící pes v životě osob s těžkým zrakovým postižením

Tato kapitola je věnována významu vodícího psa v životě osoby se zrakovým postižením. Je zde představeno legislativní ukotvení vodícího psa a zmíněny zákony, které se nějakým způsobem vodících psů a jejich majitelů dotýkají. Jeden zákon je ale rozebrán do větší hloubky, protože se týká dovedností vodícího psa, což je pro mou práci důležité téma. V neposlední řadě je čtenář proveden informacemi o výběru, výcviku a předávání vodícího psa.

Vodící pes dokáže být skvělý pomocník při prostorové orientaci, ale přítomnost zvířete obecně pomáhá lidem i v oblasti psychoterapeutické – Galajdová (1999, s. 65) tvrdí následující: „pokles krevního tlaku při hlazení psa, opora při překonávání stresových situací, posílení imunity, urychlení hojení a léčby, stabilizace duševní rovnováhy a větší chuť do života.“ Také zmiňuje, že lékaři při odpovídání na otázky v rámci jedné studie radí majitele domácích zvířat mezi „společenštější, otevřenější, vyrovnanější, citlivější, chápavější, zodpovědnější a ohleduplnější osoby“. Zvířata dokáží člověka také zklidnit. Pomáhají, aby člověk získal náhled na stresovou situaci, nepovažoval ji za život ohrožující, a tím se zmírnila fyziologická odpověď na ni. Také svému majiteli může pomoci jako společník a vděčný posluchač a v neposlední řadě také jako podnět k fyzické aktivitě (Galajdová, 1999).

4.1 Vymezení základních pojmů

Vodící pes pro nevidomé, těžce slabozraké nebo pro lidi se zbytky zraku je zvláštní kompenzační pomůcka, jehož základní úlohou je provázet svého pána se zrakovým postižením všemi nástrahami jejich soužití a pomáhat mu v orientaci. Jedná se o speciálně vycvičeného psa, který slouží jako zvláštní pomůcka pro nevidomé. Vodící pes má za úkol provázet nevidomou či slabozrakou osobu a pomáhat jí hlavně při pohybu a prostorové orientaci (SVVP [online], 2010).

Steffensová z Psychologického institutu Univerzity v Trieru prováděla výzkum, jaké změny přinesl vodící pes do života osob nevidomých. Ti si měli vybrat mezi bílou holí a vodícím psem, kdy jednoznačně zvítězil pes, přičemž byly uvedeny tyto výhody:

- „Větší nezávislost a pocit svobody,

- včasné varování před překážkami,
- včasné rozpoznání nebezpečí, orientace v nových situacích,
- pocit bezpečí v davu, lepší orientace v neznámém prostředí,
- pocit, že se mohou na psa ve všech situacích spolehnout,
- větší rychlost pohybu, možnost uvolnění se,
- funkci psa jako důvěrníka a přítele, ne nástroje,
- společenskou funkci psa při kontaktu s lidmi,
- lepší identifikaci nevidomého s veřejností.“ (Galajdová, 1999, s. 104)

Ve stejném výzkumu nevidomí zdůraznili i psychologický význam vodícího psa a to především opětování lásky ze strany psa, psychickou podporu, roli psa jako přítele, hru se psem jako prostředek relaxace a upevnění vzájemného vztahu, vymizení pocitu osamělosti, častější styk s druhými lidmi, zvýšené nároky k pohybu, vyšší nezávislost, zvýšenou míru pocitu bezpečí, zvýšení jistoty v městském provozu, snížení stresu při chůzi, lepší orientace i v neznámém prostředí, zlepšení zdraví a pevnější denní režim.

Přes všechny pozitiva a výhody je vodící pes stále jen živý tvor, který má své potřeby, své vlastnosti a nemůže být vždy stoprocentní, také se může mýlit a zapomínat. Mnoho věcí se naučí až s novým pánem a žádný výcvik ho na to nepřipraví. Důležitá je dokonalá souhra majitele a psa a vzájemná důvěra. Osoba se zrakovým postižením musí být ten, kdo pevně rozhoduje, a pes jsou oči celé dvojice (Galajdová, 1999).

4.2 Legislativní ukotvení

Z hlediska legislativy, která se dotýká problematiky vodících psů, je vhodné zmínit Národní plán podpory rovných příležitostí pro OZP na období 2015-2020, dále vyhlášku č. 175/2000 Sb. o přepravním řádu pro veřejnou drážní a silniční dopravu, kde nalezneme informaci, že vodícího psa nelze z přepravy vyloučit ani jeho přepravu odmítnout (vyhláška 175/2000 Sb. [online]). V zákoně č. 229/2003 Sb. ([online]), §2 se pojednává o osvobození od poplatků za psa, vyhláška č. 602/2006 Sb. ([online]), §51 písmeno e) vymezuje povolení vstupu se psem do zařízení pro výrobu kosmetických prostředků, holičství, kadeřnictví, pedikúru, manikúru, kosmetické služby a masérské služby. Ve vyhlášce č. 388/2011 Sb., příloze 2, jsou uvedeny dovednosti vodícího psa, kterým se tato práce ještě dále věnuje (vyhláška č. 388/2011 Sb. [online]). Zákon č. 223/2013 Sb.

([online]), §23 odst. 4 vymezuje povolení vstupu se psem do podniku provozující stravovací službu, majitel je na požádání povinen předložit doklad o výcviku psa. Předpis č. 329/2011 Sb. ([online]) pojednává o poskytnutí příspěvku na zvláštní pomůcku, podmínky jeho poskytnutí, nárok na bezplatnou přepravu vodícího psa a vymezuje také kontraindikace, díky kterým se vylučuje možnost přiznání příspěvku na zvláštní pomůcku (vodícího psa). V neposlední řadě předpis č. 372/2011 Sb. ([online]), §30 odst. 3 umožňuje přítomnost psa ve zdravotnickém zařízení

Všechny tyto předpisy, vyhlášky a zákony umožňují lidem s těžkým zrakovým postižením pořídit si zvláštní kompenzační pomůcku – vodícího psa, který těmto lidem může ulehčit nejen samostatný pohyb. Bez příspěvků a úlev v poplatcích by si tuto zvláštní kompenzační pomůcku mohl dovolit z finančních důvodů jen málokdo.

4.3 Dovednosti vodícího psa

Podle již zmíněného zákona č. 329/2011 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky č. 388/2011 Sb. je vodící pes jednou ze zvláštních pomůcek určených osobám se zrakovým postižením. Tato část práce obznamuje s jednotlivými, pro ni podstatnými, body vyhlášky. V přílohách práce najdete celé znění přílohy č. 2 této vyhlášky, které se týká dovedností vodícího psa. Toto je podstatné zejména z důvodu správného vedení a bezproblémového soužití osoby s těžkým zrakovým postižením. Díky těmto dovednostem je zajištěna jistota a bezpečnost vedeného člověka a ze správného výcviku vychází důvěra a benefity z využití vodícího psa.

Jedním z nejpodstatnějších bodů je hned ten první, a to ovladatelnost na vodítku. Je velmi důležité, aby pes byl ovladatelný v klidu i za pohybu a splňoval tak potřebu osoby se zrakovým postižením dostat se z místa na místo a orientovat se v prostoru. Bezpodmínečné zvládnání základních povelů jako je sedni, lehni, vstaň, u nohy, zůstaň a přivolání „ke mně“ je základním požadavkem na vodícího psa. Ten má ale také další povely, jako jsou „vpřed“, „doleva“, „doprava“, „pomalu“, „stůj“, „přímo“ a další. Na všechny povely musí pes neprodleně reagovat a umožnit tak plynulý pohyb osobě se zrakovým postižením. Je také podstatné, aby pes byl odolný vůči vnějším podnětům – provést osobu se zrakovým postižením v hlučném nebo jinak nepříjemném prostředí, nebo naopak v lákavém, ať už díky pachovým nebo zrakovým vjemům. Pes se musí bezpodmínečně soustředit na svou

činnost. Vodicí pes při vstupu na vozovku označí konec chodníku a při vstupu z vozovky opět označí začátek chodníku krátkým pozastavením nebo zpomalením chůze. Podobně pes označuje také první a poslední schod v případě chůze po schodech. Při nastupování na eskalátory se pes zastaví před nimi tak, aby osoba se zrakovým postižením dosáhla na pohyblivé madlo, a pak společně nastoupí. Hlavním důvodem, proč si většina lidí pořizuje vodicího psa, je skutečnost, že se pes efektivně dokáže vyhnout překážkám a to nejen těm, kterým by se sám musel vyhnout, ale například i větvím stromů nebo obecně vyšším překážkám, které by pes obcházet nemusel. Dalším velmi podstatným důvodem je vyvedení z nepřehledné situace. Zde se využívá povel „vyved“ a pes je povinen se samostatně zorientovat v situaci, obejít překážku na trase a opět se vrátit na původní trasu. Pes musí zvládnout nalézt vhodné místo na přejítí vozovky, schody, eskalátor, dveře, zastávku MHD a nástupní dveře, volné místo, chodník a výtah. Podle potřeb osoby se zrakovým postižením zná pes základní trasy například domů, do obchodu, do parku atd (vyhláška č. 388/2011 Sb. [online]).

Dovednosti vodicího psa dokáží člověku s těžkým zrakovým postižením zajistit nezávislost, volnost, bezpečí a rychlejší možnost pohybu i v případě nečekaných situací. Tyto aspekty jsou podle mého názoru velmi důležité v hodnocení subjektivní kvality života člověka.

4.4 Výběr a výcvik vodicích psů

Postup při výběru a výcviku psa popsala Růžičková (in Růžičková, Kroupová, 2017). Psa vybírá cvičitel od osvědčeného chovatele či chovné stanice, vybírá zdravé psy, kteří mají potřebné charakterové vlastnosti. Některé organizace pro výcvik vodicích psů testují štěňata podle výběrového testu převzatého ze zahraničí. Většinou přibližně šesti až osmitýdenní štěně je předáno do předvýchovy cvičiteli (ve většině případů se jedná o dobrovolné spolupracovníky), který má za úkol štěně vychovat a naučit ho základní poslušnost a dovednosti. Pes se musí socializovat, získat zkušenosti například z jízdy všemi dopravními prostředky, nebát se pohybu v davu, naučit se čistotě a další úkony, na kterých se pak dál může stavět při výcviku vodicího psa. Velmi se dbá na kontakt s lidmi, aby se pro psa stal člověk nejbližším společníkem. Jednou měsíčně se vychovatelé štěňat sejdou ve výcvikovém středisku, aby se zjistilo, jak se vyvíjí povaha štěňete. Po roce v předvýchově následuje výcvik. Výcvik trvá šest až osm měsíců podle specifických

potřeb budoucího majitele a podle schopností psa. Pes se během něj naučí všechny potřebné dovednosti, které bude jako vodící pes potřebovat. Všechny dovednosti nutné pro zvládnutí výcviku jsou definovány ve výše uvedené vyhlášce 388/2011 Sb. v příloze č. 2. Při výběru psa konkrétnímu majiteli se pak přihlíží k podobným charakterovým a temperamentovým vlastnostem potenciálního majitele a psa, v neposlední řadě také na požadavek rasy a pohlaví psa. Hodnotí se tempo chůze, nároky na pohyb a případně další potřebné dovednosti. Při přivykání se musí pán i pes vzájemně respektovat a naučit se společně fungovat primárně na nejčastěji používaných trasách v místě bydliště majitele psa.

4.5 Postup při předávání vodícího psa

Předávání vodícího psa je velkou změnou pro psa i pro samotného člověka s těžkým zrakovým postižením. Oba získávají nového společníka do příštích let života a oběma to změní určitým způsobem život, zvláště pokud se jedná o prvního psího společníka pro osobu se zrakovým postižením. Na to, aby vše proběhlo hladce, a pokud možno bez problémů a zbytečných stresových situací, dohlíží cvičitelé z výcvikového střediska. V následujícím textu je stručně popsán postup při předávání vodícího psa novému majiteli (SVVP [online], 2010).

Během výcviku psa se průběžně klient s lektory a cvičiteli setkává a probírají například potřebná témata v péči o psa, cvičitel zjistí tempo chůze a všechny potřeby klienta. Také si pes na budoucího majitele díky pravidelným setkáním lépe zvykne a předání bude jednodušší. Je také možnost si psa brát domů na víkendy a společně se poznávat. Samotné předávání se liší od organizace, většina organizací ale postupuje podobně. Předávání psa probíhá obvykle dva týdny. První týden nastoupí budoucí majitel na pobyt do výcvikového střediska, kde se pes cvičí, protože je to pro něj známé prostředí, a tím se předchází zbytečnému stresu. Budoucí majitel se naučí nasadit psovi postroj, pečovat o něj, správné povely, které má psovi dávat, jak ho nakrmit a jak o něj pečovat. Po týdnu odjíždí oba do místa bydliště majitele psa. Zde se pes pod dohledem instruktora učí konkrétní trasy, které jeho majitel nejčastěji používá. V případě potřeby se dá tento termín prodloužit. Po secvičení je organizace majiteli dále k dispozici pro potřebné dotazy nebo pomoc s případnými problémy (SVVP [online], 2010).

Psi ani jiná zvířata nejsou panaceou na všechny typy chorob, mají své nároky na péči a majitel za ně musí převzít odpovědnost, „dokáží ale podstatně obohatit svému majiteli život, změnit jeho životní styl a zvýšit kvalitu jeho života.“(Galajdová, 1999, s. 72)

Výcvik vodícího psa probíhá od fáze výběru psa přes předvýchovu, výcvik až po předání a popředávací péči. Pro člověka s těžkým zrakovým postižením ale není tato fáze koncem, nýbrž začátkem života s vodícím psem. Člověk se musí se psem sžít, naučit vzájemně se vnímat, sladit pohyby, tempo chůze a potřeby, jak na straně člověka, tak na straně psa. Pro některého člověka s těžkým zrakovým postižením může pes znamenat „pouze“ živou kompenzační pomůcku, ale pro jiného může být partnerem a pomocníkem v mnohem širším slova smyslu, než jen při prostorové orientaci a samostatném pohybu. Působí také na psychickou stránku, přispívá snadnějšímu sociálnímu začlenění a překonávání bariér v komunikaci. Majitel se stává samostatnější a sebevědomější, nezávislý na okolí a celkově spokojenější.

Všechny tyto a další aspekty předložené v teoretické části jsou ověřeny výzkumem subjektivních zkušeností a názorů lidí s těžkým postižením zraku, kteří vlastní vodícího psa. Získané poznatky a zkušenosti respondentů by mohly být nápomocné při rozhodování osob, kteří o pořízení vodícího psa uvažují.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Cíl práce, otázky a úkoly výzkumu

Předkládaný výzkum má zjistit zkušenosti osob s těžkým zrakovým postižením s využíváním vodícího psa nejen v oblasti prostorové orientace a samostatného pohybu, ale také jako pomocníka v oblastech života lidí s těžkým zrakovým postižením. Zaměření na otázky v oblasti životního stylu, samostatnosti, komunikace, sociální integrace, nebo například pocit strachu nebo nejistoty může poukázat na význam přítomnosti psa pro osoby s těžkým zrakovým postižením. Z hlediska charakteru výzkumu byla využita metoda kvalitativního výzkumu.

5.1 Cíl práce

Cílem mého výzkumu je zjistit, jak významnou změnu představuje pořízení vodícího psa v životě osob s těžkým zrakovým postižením a jak ovlivňuje přítomnost psa kvalitu jejich života z různých hledisek.

5.2 Výzkumná otázka

Jak významnou změnu v životě osob s těžkým zrakovým postižením představuje pořízení vodícího psa?

5.3 Doplnující otázky

Vzhledem k širší významu výzkumné otázky je rozdělena na několik dílčích otázek, které usnadní pozdější vyhodnocování výsledků výzkumu.

- Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti orientace a pohybu?
- Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti životního stylu?
- Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti komunikace, sociálních vazeb a vztahů?

- Jaké změny zaznamenaly osoby s těžkým zrakovým postižením po pořízení vodícího psa v psychické oblasti?

5.4 Úkoly

Pro naplnění cílů jsou vytyčeny a zpracovány následující úkoly:

- vytvořit otázky pro realizaci rozhovoru,
- sestavit výzkumný soubor respondentů,
- realizovat výzkum s vybranými respondenty,
- zpracovat a vyhodnotit získané odpovědi od respondentů,
- vyhodnotit získané výsledky pomocí logických metod zpracování dat,
- vypracovat závěr.

6 Metodika výzkumu

6.1 Plánování výzkumu

Z hlediska výzkumné otázky a celého charakteru práce byla vybrána metoda kvalitativního výzkumu. U všech rozhovorů byly zajištěny shodné podmínky v oblasti prostředí (hluk, rušivé vlivy apod.) a času pro odpovídající validitu získaných dat.

Každý respondent byl předem upozorněn, že poskytnuté informace budou využity s plnou anonymitou pouze pro účely bakalářské práce a jakoukoli otázku, která pro ně bude příliš intimní, mohou odmítnout zodpovědět.

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výběr výzkumného vzorku byl cílený. Pro účely této práce byly vybrány osoby, které patří do skupiny osob s těžkým zrakovým postižením, tedy osoby s těžce slabým zrakem, prakticky nevidomé a úplně nevidomé. Zároveň vybraní respondenti vlastní vodícího psa a aktivně ho využívají.

V rámci reliability výsledků výzkumu byla dána podmínka pro výběr respondentů z hlediska co nejširšího věkového rozmezí, aby nedocházelo ke genderovému rozporu,

obsahoval výzkumný vzorek zastoupení obou pohlaví. Další kritéria pro tento výzkum nebyla podstatná.

Požadavky na výběr respondentů:

1. člověk s těžkým zrakovým postižením,
2. člověk vlastníci vodícího psa,
3. zastoupení obou pohlaví,
4. zastoupení respondentů v co nejširším možném věkovém rozmezí.

Jména všech respondentů jsou v rámci anonymity a ochrany osobních údajů smyšlená.

6.3 Časový harmonogram výzkumu

Příprava rozhovorů a výběr výzkumného vzorku trval od února 2018 do června 2018. Následovala realizace rozhovorů s vybranými respondenty během měsíců červenec – listopad 2018. S každým respondentem trval přímý rozhovor zhruba 45 minut. Během měsíců prosinec 2018 – únor 2019 došlo ke zpracování výsledků rozhovorů, analýze získaných dat a vyvození závěru celého výzkumného šetření.

6.4 Metody získávání a zaznamenávání dat

Při výzkumu byla použita kvalitativní metoda, a to strukturovaný řízený rozhovor. Rozhovor může být individuální nebo skupinový, strukturovaný, nestrukturovaný nebo polostrukturovaný. Při využití nestrukturovaného rozhovoru není předem plánován jeho průběh a je závislý na vývoji konverzace mezi respondentem a vedoucím rozhovoru. Strukturovaný rozhovor probíhá podle jasně definovaného schématu, otázky jsou předem připraveny a jdou přesně za sebou. Rozhovor může probíhat formou osobního kontaktu nebo prostřednictvím telefonu. Pro tento výzkum byl využit osobní kontakt se všemi respondenty.

Bylo sestaveno 15 otázek, přičemž odpovědi respondentů byly nahrávány na diktafon. Rozhovory probíhaly na různých místech, dva v prostorách TyfloCentra v Ústí nad Labem, jeden v kavárně a jeden v bytě respondenta. Rozhovory trvaly přibližně 35 – 60 minut v závislosti na respondentech, jejich dotazech, obsahu sdělení a jejich časových

možnostech. Ve všech případech byly zajištěny klidné podmínky, v případě rozhovoru absolvovaného v prostředí kavárny byl vybrán klidný kout s minimem rušivých vlivů.

Využití metody rozhovoru je finančně, organizačně i časově náročné, vyžaduje důsledný výběr respondentů a časově náročnou přípravu, zvláště při standardizované formě rozhovoru. Díky rozhovoru je možné získat nezkrácené údaje, je ale nutné věrně zachytit obsah rozhovoru i jeho průběh. Metoda rozhovoru nabízí nejen holá fakta o určitém jevu, ale také respondentovy názory a doplňující informace. Při rozhovoru respondent může oproti dotazníkovému šetření pociťovat nižší míru anonymity, ale bývá pro respondenta zároveň zajímavější a náročnost je pro něj nižší, na rozdíl od tazatele (Payne, 2005).

6.5 Metody zpracování dat

Při zpracovávání získaných dat z rozhovorů bylo využito metody kódování, zobrazovacích prostředků a analýza dat případové studie.

Díky metodě kódování byla strukturována získaná data a byly vyčleněny důležité informace. Transkripce výpovědí nahraných na diktafon byla provedena co nejdříve po ukončení rozhovoru. K eliminaci přebytečných informací zapříčiněné osobním rozhovorem s respondentem byla využita redukce a interpretace informací. Zpracovaný materiál byl zapsán do záznamového archu a informace byly rozděleny do přehledných skupin.

Metoda zobrazovacích prostředků se týká zejména zobrazení dat v textové formě a jejich vyhodnocování prostřednictvím tabulek.

6.6 Metody vyhodnocení dat

K vyhodnocení výsledků výzkumu byly využity logické metody zpracování dat, interpretace, komparace a zobecnění.

Zobrazení výsledků bylo částečně provedeno formou tabulky, částečně jako případové studie. K porovnání vybraných ukazatelů byla využita metoda porovnávání informací.

7 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

Reprodukovávané rozhovory

	1 M	2 Ž	3 M	4 M
VĚK	46	30	64	26
VZDĚLÁNÍ	VOŠ- sociální práce	Maturita, 3 roky VŠ bez ukončení	VŠ ekonomická	Základní
PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ	Pracovník v sociálních službách, lektor ICT pro nevidomé	Masérka, účast v projektu Návštěvy po tmě	Invalidní důchodce	Invalidní důchodce
PODPORA	-	Od roku 2014	Od roku 1998	Od roku 2017
VROZENÉ / ZÍSKANÉ	Od narození oční vada, úplná slepota od 27 let	Získané, od 25 let	Získané, od 18 let	Získané, od 19 let oční vada, od 25 let úplná slepota
ZTP/P	Od 27 let	Od 26 let	Od 44 let	Od 23 let
KVALITA ŽIVOTA OVLIVNĚNA	Nepocit'uje, že by byla jeho kvalita života zásadně ovlivněna	Od začátku rapidního zhoršení zrakové vady (od 25 let)	Od začátku zrakové vady (od 18 let)	Od zjištění, že přijde o zrak (psychiatrická léčebna)
KOLIKÁTÝ VODICÍ PES	2.	1.	2.	1.
JAK DLOUHO TENTO PES	4 roky	1,5 roku	8,5 roku	3 měsíce
KOLIK LET S BÍLOU HOLÍ	7 let	1 rok	25 let	1 rok
KOLIK LET S VODICÍM PSEM	10 let (2 roky pauza mezi psy)	1,5 roku	19 let (3 týdny pauza mezi psy)	3 měsíce

ORGANIZACE	Jinonice ++	Mathilda ++	Jinonice +	Mathilda +
-------------------	-------------	-------------	------------	------------

Tab. 1

První respondent- Pan Karel

Jak probíhalo sžívání s vodícím psem? Nastala změna v prožívání po pořízení vodícího psa? Máte pocit, že se změnilo Vaše psychické rozpoložení?

V Jinonicích ve středisku byl vybrán vhodný pes, následovalo víkendové školení v Jinonicích. Po předání psa byl Karel týden v Praze, kde se se psem secvičoval, následoval týden doma u Karla, kde byli přítomni instruktoři a společně nacvičovali potřebné trasy.

Pes občas dělal naschvály, například odložil Karla jinde, než kde měl, zastavil se uprostřed přechodu nebo zkoušel na svého nového pána, co vše si může dovolit. Trvalo asi tři měsíce, než si zvykl a začal vodit bez problémů.

Změnu psychického rozpoložení Karel nezaznamenal, protože celý život měli doma psy, i vodící, protože jeho matka byla také nevidomá a měla vodícího psa. Pan Karel využívá psa spíše k práci (dostat se do práce a z práce, na výjezdech při cestování vlakem nebo po městě).

Pocit'oval jste strach a nejistotu při pohybu bez vodícího psa a s ním? Nastala v prožívání změna při chůzi s vodícím psem? Jak dlouho trvalo, než se s ním cítil bezpečně a co tomu napomohlo?

Strach při pohybu s vodícím psem pan Karel nepocit'uje, nyní si je nejistý pouze při pohybu s bílou holí. Když nezná úplně trasu, kam s vodícím psem jedou, bere si i bílou hůl, ale jinak ji nepoužívá.

Při pohybu s bílou holí pocit'uje nejistotu například u nečekaných cedulí, výkopů, sloupů, ale se psem tento pocit mizí.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu než jste získal vodícího psa (kolik času týdně jste průměrně trávil pohybem s bílou holí, jak dlouho trvala cesta, kolik tras jste využíval, jestli jste bloudil, co bylo nejtěžší, jiné problémy v orientaci a pohybu).

Nejhorsí pro pana Karla byly cedule, sloupy, tyče, dopravní značky, výkopy, auta parkující na chodníku, ale také široká prostranství – například náměstí, s bílou holí musel jít kolem náměstí, což bylo velice zdlouhavé, se psem může projít skrz, protože pes už tuto trasu zná.

Cesta do práce s bílou holí trvala 30 minut, s vodícím psem 10 minut.

Než pan Karel získal vodícího psa, absolvoval spíše jen nutné cesty do práce, z práce, případně do obchodu.

Jak byste popsal svůj životní styl před pořízením vodícího psa?

Pan Karel popisuje svůj životní styl před pořízením vodícího psa jako línější, bezstarostnější a pohodlnější. Zdržoval se více doma a na výlety neměl nejmenší pomyšlení.

Jak byste popsal stav Vaší komunikace před pořízením vodícího psa? Přineslo pořízení vodícího psa nějaké změny v komunikaci a vztahy s lidmi? Došlo ke změně například v míře obavy oslovovat neznámé kolemjdoucí, žádat o pomoc či se tázat na cestu?

Ani před, ani po pořízení vodícího psa se pan Karel nebál oslovovat kolemjdoucí s prosbou o pomoc. Nyní se ale podle jeho slov lépe zařadí do společnosti, protože lidé více komunikují, orientují se na psa a díky tomu si více všimnou i člověka. Pan Karel zhodnotil, že prostřednictvím psa získal více sociálních kontaktů.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu nyní s vodícím psem (kolik času týdně nyní průměrně trávíte pohybem s vodícím psem, kolik využíváte tras, jak dlouho trvá cesta, jestli bloudíte, co je nejtěžší a jaké máte problémy v orientaci a pohybu).

Pan Karel velmi zdůrazňuje výhodu rychlejšího a bezpečnějšího pohybu se psem. Pes se bez problému vyhne sloupu, výkopu i cedulím. Pes také jednoduše vyvede ze složité situace (například při již zmíněných autech zaparkovaných na chodníku). Od doby, kdy si

pořídil vodícího psa, chodí více pěšky, rád jezdí na výlety a obecně hodně cestuje. Díky vodícímu psovi začal pracovat i v terénu a jezdí do domácností lidí, kteří potřebují pomoci s počítačem nebo mobilním telefonem.

Pan Karel s vodícím psem bloudí jen tehdy, kdy sám nezná trasu a sám neví, kde je. Protože základem úspěšného vedení vodícího psa je znalost trasy a přesné a včasné dávání povelů.

Změnil se nějakým způsobem s příchodem vodícího psa Váš životní styl?

Ano, většinu času, kdy není v práci, převažuje péče o psa. Musí ho pravidelně venčit, pokud někam jede, musí zjistit, jestli tam pes může, nebo ne. Také musí myslet na pohodlí psa – například na dovolenou k moři vodícího psa pan Karel nebere. Využívá služeb výcvikového střediska Jinonice a po dobu dovolené psa nechává zde. Je to pohodlnější i pro psa i pana Karla.

Díky vodícímu psovi má také více pohybu, přátel a sociálních kontaktů, jezdí často na výlety a cestuje. Mohl také začít s prací v terénu, kterou bez vodícího psa nezvládal.

Pan Karel má ale také velikou zodpovědnost za svého psího přítele.

Ovlivnil příchod vodícího psa vztahy a komunikaci mezi Vámi a Vaším okolím, případně s neznámými lidmi?

Ano, lidé se spíše dávají do řeči, chtějí pomoci. Pan Karel má prostřednictvím vodícího psa pocit většího začlenění do společnosti a větší míru komunikace.

Vnímáte nějaká pozitiva života s vodícím psem?

Více sociálních kontaktů, více pohybu, většinou může pes všude, rychlejší a bezpečnější pohyb.

Vnímáte nějaká negativa života s vodícím psem?

Člověk i přesto, že ho vede vodící pes, musí znát trasu a okolí, kam jde. Další nevýhodou je pro pana Karla skutečnost, že veterinární péče o psa není hrazená pojišťovnou, péče o psa je tedy náročnější, jak finančně, tak i fyzicky. Další problém s financemi vidí v krmení pro psa. Musí mít kvalitní a drahé granule, jejichž kvalitu

kontroluje úřad práce a sociálních věcí. Problém má také s venčením, protože před dům, kde pan Karel s vodícím psem bydlí, umístili ceduli se zákazem venčení psů. Musí tedy hledat jiné místo, což není pro člověka s těžkým zrakovým postižením jednoduché.

Máte nějaké doporučení pro ostatní klienty, kteří mají zájem pořídit si vodícího psa?

Určitě si zjistit všechny potřebné informace a dobře si rozmyslet, jestli na vodícího psa máte dostatek financí i času, protože péče o psa není snadná věc a vyžaduje dobrý zdravotní stav i majitele. Přemýšlet i nad tím, jestli je pro člověka pes vhodný – jestli psa dobře využije, protože pokud chodí ven jen málokdy, pes své schopnosti ztrácí a zapomíná.

Druhý respondent- Paní Jana

Jak probíhalo sžívání s vodícím psem? Nastala změna v prožívání po pořízení vodícího psa? Máte pocit, že se změnilo Vaše psychické rozpoložení?

Už v průběhu výcviku si paní Jana brala svého budoucího pejska domů na víkendy, ale fenka nepracovala, pouze si hrály a poznávaly se. Při předávání psa přijela cvičitelka na týden do místa bydliště a trénovaly společně potřebné trasy.

V prožívání paní Jana zaznamenala velkou změnu, hlavně v denním režimu. Sžívání pro ni bylo velmi náročné, stresující a najednou bylo kolem ní moc nových věcí. Psychické rozpoložení se ale změnilo k lepšímu, protože pohyb se psem je méně stresující než s bílou holí, pohodlný a přináší radost. Může chodit sama na procházky do parku, což si velmi oblíbila, pes je pro ni nejen pomocník, ale i parťák a přítel. Sama paní Jana hodnotí, že se s fenkou povahově velmi dobře adaptovaly.

Pocit'ovala jste strach a nejistotu při pohybu bez vodícího psa a s ním? Nastala v prožívání změna při chůzi s vodícím psem? Jak dlouho trvalo, než jste se s ním cítila bezpečně a co tomu napomohlo?

Strach i nejistotu pocit'ovala paní Jana s bílou holí, s vodícím psem se cítí bezpečně a bezstarostně.

Aby paní Jana fence začala plně důvěřovat, potřebovaly se měsíc secvičovat a zvyknout si na sebe. Je to podle jejích slov zvláštní pocit, nechat se vést psem. Také zdůraznila jinou orientaci a jiné vnímání tras. K plné důvěře napomohl každodenní trénink.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu, než jste získala vodícího psa (kolik času týdně jste průměrně trávila pohybem s bílou holí, jak dlouho trvala cesta, kolik tras jste využívala, jestli jste bloudila, co bylo nejtěžší, jiné problémy v orientaci a pohybu)

Nejtěžší byl pro paní Janu trénink tras a odhodlání se vyjít sama ven pouze s bílou holí. Pociťovala stres a strach, neustále musela být ve střehu, bylo to pro ni velmi vyčerpávající a nepřetržitě se musela soustředit. Každodenní cesta do práce jí trvala 20 minut, dále využívala přibližně 6 dalších tras asi jednou týdně. Občas se stalo, že zabloudila, ale nebála se obrátit na kolemjdoucí s prosbou o pomoc. Jednou se stalo, že nasněžilo a ona se nemohla dostat do práce, takže si na každý den musela zařizovat doprovod.

Jak byste popsala svůj životní styl před pořízením vodícího psa?

Paní Jana byla celý život aktivní – sportovala, běhala, plavala a jezdila na tandemovém kole. Také ráda chodila na různé kulturní akce.

Jak byste popsala stav Vaší komunikace před pořízením vodícího psa? Přineslo pořízení vodícího psa nějaké změny v komunikaci a vztahy s lidmi? Došlo ke změně například v míře obavy oslovovat neznámé kolemjdoucí, žádat o pomoc či se tázat na cestu?

Paní Jana byla komunikativní, nebála se oslovovat kolemjdoucí, ale teď oslovují více i kolemjdoucí ji. Fenka se jim líbí a ptají se, co všechno umí a další podrobnosti. Také získala několik nových přátel, se kterými se setkává v parku nebo na akcích pro vodící psy. Oslovování cizích lidí na ulici je snazší, protože s vodícím psem ji přijímají lépe a vstřícněji, je si jistější a cítí se bezpečně, méně bloudí a je schopna si v náročných situacích poradit i sama.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu nyní s vodícím psem (kolik času týdně nyní průměrně trávíte pohybem s vodícím psem, kolik využíváte tras, jak dlouho trvá cesta, jestli bloudíte, co je nejtěžší a jaké máte problémy v orientaci a pohybu).

Pro paní Janu je pohyb s vodícím psem snazší, jednodušší, bezpečnější a mnohem rychlejší, protože pes obejde překážky a vyhne se jim. Cítí se bezpečněji a využívá i trasy, které úplně nezná, protože ví, že fenka na správné místo trefí. Také velmi pomáhá například při nastupování do MHD ve vyhledávání dveří a nalezení volného místa.

Fence plně důvěřuje, ví, že ji nenechá nikam spadnout ani do něčeho narazit. Cesta je pohodlnější, nemusí se celou cestu plně soustředit. Ven chodí každý den přibližně na 4 hodiny, z toho 2 hodiny jsou v postroji a dvě hodiny v parku bez postroje. Využívá asi 20 tras a málokdy se stane, že zabloudí. V tomto případě se zeptá kolemjdoucích na směr.

Nejtěžší je podle paní Jany začít psovi plně důvěřovat, naučit se správné povely, nechat se vést a dobře se sladit s pohybem psa.

Změnil se nějakým způsobem s příchodem vodícího psa Váš životní styl?

Po pořízení vodícího psa méně chodí na kulturní akce, ale více do přírody a na výlety. Mají nacvičené své trasy, na kterých se vyznají, kde může fenku pustit, aby se proběhla, a paní Jana se prochází už sama. Nemusí se spoléhat na druhé a prosit o doprovod. Také chodí na různé akce, kam může vodící pes.

Péče o psa ale také zabere spoustu času, což paní Janě ale nevadí. Také zmiňuje finanční stránku péče o psa.

Ovlivnil příchod vodícího psa vztahy a komunikaci mezi Vámi a Vaším okolím, případně s neznámými lidmi?

Ano, velmi pozitivně. Fenku mají všichni rádi, lidé se mnohem více dávají do řeči, ale někdy neznalí lidé ruší vodícího psa v práci.

Vnímáte nějaká pozitiva života s vodícím psem?

Vyhledávání dveří v MHD, volné lavičky, není nikdy sama, může se na fenku spolehnout, cítí se bezpečně, pohyb je rychlejší a méně stresující, fenka umí podat i některé

věci, které paní Janě spadnou na zem. Fenka také rozdává velkou radost ze života, což příznivě působí na psychiku.

Vnímáte nějaká negativa života s vodícím psem?

Nové povinnosti, finance, přemýšlení, kam pes může a jestli je to pro něj vhodné prostředí, nepořádek.

Máte nějaké doporučení pro ostatní klienty, kteří mají zájem pořídit si vodícího psa?

Dobře si rozmyslet, jestli je pro člověka pes vhodným řešením. Vyžaduje spoustu péče a pozornosti, musí s ním pravidelně chodit ven a člověk se musí dobře orientovat i přesto, že má vodícího psa.

Třetí respondent- pan David

Jak probíhalo sžívání s vodícím psem? Nastala změna v prožívání po pořízení vodícího psa? Máte pocit, že se změnilo Vaše psychické rozpoložení?

Zpočátku měl pan David problém s povely, prosil o pomoc i Středisko výcviku vodících psů v Jinonicích, protože například pustil psa z vodítka a ten nebyl k přivolání, musel tedy prosit kolemjdoucí o pomoc.

Jinak to byl pro něj nový prvek do domácnosti – se psem začal jiný denní režim, nové povinnosti, ale nesoustředil se tolik na sebe a na své problémy, protože věděl, že pes potřebuje být v pohodě a že když jeho pán nebude, pes to vycítí.

Pocíval jste strach a nejistotu při pohybu bez vodícího psa a s ním? Nastala v prožívání změna při chůzi s vodícím psem? Jak dlouho trvalo, než se s ním cítil bezpečně a co tomu napomohlo?

Nejistotu při pohybu s vodícím psem pocíval zpočátku velmi silně, protože byl zvyklý chodit s bílou holí a sám. S první fenkou nebyl problém, protože velmi dobře zvládala trasy a nikdy nezklamala, ale s druhým psem to trvalo déle, dokonce ani do dnes si pan David není jistý, že ho pes dovede. Proto když zabloudí, dá psovi povel dojít na známé a pro psa přitažlivé místo, odkud už se pan David zorientuje.

Všem chybám se naučil zkušeností a tím, že začal psovi důvěřovat.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu než jste získal vodícího psa (kolik času týdně jste průměrně trávil pohybem s bílou holí, jak dlouho trvala cesta, kolik tras jste využíval, jestli jste bloudil, co bylo nejtěžší, jiné problémy v orientaci a pohybu).

Pan David byl celkem aktivní už před pořízením vodícího psa, s vílou holí chodil přes 25 let, takže s pohybem neměl problém. Vodícího psa si pořídil kvůli tomu, že město bylo rozkopané a pan David se těžko vyznal v obtížné a chaotické situaci. Jeho manželka ho proto dotlačila až k vodícímu psovi. A pan David uznává, že udělala dobře.

Nyní, když má 8 let vodícího psa, s bílou holí už si není tak jistý, navíc s ní chodí mnohem pomaleji než s vodícím psem, se kterým se cítí bezpečněji.

Jak byste popsal svůj životní styl před pořízením vodícího psa?

Pan David dosti sportoval a chodil na různé akce i bez vodícího psa.

Jak byste popsal stav Vaší komunikace před pořízením vodícího psa? Přineslo pořízení vodícího psa nějaké změny v komunikaci a vztahy s lidmi? Došlo ke změně například v míře obavy oslovovat neznámé kolemjdoucí, žádat o pomoc či se tázat na cestu?

Pro pana Davida bylo pořízení vodícího psa velkou změnou v oblasti komunikace. Lidé kolem něj se s ním mnohem více baví a dávají se do řeči, oslovují ho. Pan David má nové známé a přátele a zařadil se do komunity držitelů vodících psů a jezdí na různé akce a výlety pořádané střediskem výcviku vodících psů.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu nyní s vodícím psem (kolik času týdně nyní průměrně trávíte pohybem s vodícím psem, kolik využíváte tras, jak dlouho trvá cesta, jestli bloudíte, co je nejtěžší a jaké máte problémy v orientaci a pohybu).

Pohyb s vodícím psem je v první řadě mnohem rychlejší, bezpečnější a jistější než jen s bílou holí. Člověk ale musí znát trasy a vědět už předem, jaký povel má psovi dát, aby stihl zareagovat. Pohyb a nalezení správné trasy je pak ale daleko rychlejší, protože pes hned najde schody, s bílou holí to trvá déle.

Změnil se nějakým způsobem s příchodem vodícího psa Váš životní styl?

Pan David chodí více ven, mezi lidi, účastní se akcí s komunitou držitelů vodících psů, chodí na výlety a dlouhé procházky, denně nejméně 3 kilometry. Pan David to vidí i jako trénink pro psa.

Ovlivnil příchod vodícího psa vztahy a komunikaci mezi Vámi a Vaším okolím, případně s neznámými lidmi?

Ano, lidé ho častěji oslovují, ptají se na psa, dávají se do řeči. Našel si nové známé a přátele, i díky tomu, že se dostal více do společnosti a také mezi jiné lidi.

Vnímáte nějaká pozitiva života s vodícím psem?

Cesta je rychlejší, bezpečnější, jistější, snadné navazování kontaktů, noví a jiní lidé, více procházek a součást komunity držitelů vodících psů.

Vnímáte nějaká negativa života s vodícím psem?

Psovi musí věnovat dostatek času, musí o něj pečovat, při balení věcí například na výlet, musí přemýšlet, co nesmí zapomenout sbalit pro psa. Musí cesty také dobře naplánovat, aby pes měl možnost se pravidelně vyvenčit. Samozřejmě také zmiňuje finance a zajištění kvalitních granulí pro zdraví psa.

Máte nějaké doporučení pro ostatní klienty, kteří mají zájem pořídit si vodícího psa?

Při výběru organizace, odkud si vodícího psa vezmou, by si měli vyzkoušet více organizací a zjistit, jak to u každé chodí. Také netrvat na určité barvě, rase nebo pohlaví psa, ale spíše vybírat podle povahy.

Čtvrtý respondent- pan Michal

Jak probíhalo sžívání s vodícím psem? Nastala změna v prožívání po pořízení vodícího psa? Máte pocit, že se změnilo Vaše psychické rozpoložení?

Velmi dobře, v pondělí pes přijel a v pátek už bylo vše v pořádku. Problém byl pouze při venčení na volno, kdy pes odmítal poslouchat a přijít na zavolání, jinak v postroji

během práce byl pes spolehlivý od začátku. V psychické stránce nastala změna hlavně v tom, že pan Michal se cítí méně sám, má stále společnost a když si pes chce hrát, chce mu to dopřát, což ho většinou rozveselí.

Pocíval jste strach a nejistotu při pohybu bez vodícího psa a s ním? Nastala v prožívání změna při chůzi s vodícím psem? Jak dlouho trvalo, než jste se s ním cítil bezpečně a co tomu napomohlo?

První dva dny pocíval nejistotu, ale nyní už psovi bez problémů důvěřuje. Jelikož pan Michal velmi dobře zná město, nemá problém s blouděním ani nejistotou při cestování. Výhodu vodícího psa pan Michal spatřuje spíše v obcházení překážek.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu než jste získal vodícího psa (kolik času týdně jste průměrně trávil pohybem s bílou holí, jak dlouho trvala cesta, kolik tras jste využíval, jestli jste bloudil, co bylo nejtěžší, jiné problémy v orientaci a pohybu).

S holí pouze základní tři trasy, více sám nechodil. Nejčastěji chodil s lektorkou z TyfloServisu, která ho učila prostorovou orientaci. Sám chodil přibližně asi 2x týdně do obchodu asi 200 metrů. Zjistil, že chození pouze s bílou holí není pro něj a proto si pořídil vodícího psa.

Nejtěžší na pohybu s bílou holí bylo pro pana Michala počasí- při teplém počasí se velmi rychle zapotí, v zimě nemůže mít rukavice pro dobrý kontakt s holí, proto mu velmi rychle ztuhly prsty u ruky, ve které hůl držel, velmi špatně se mu s ní manipulovalo. V zimě měl také problém se sněhem a v dešti problém s ozvěnou hole. Také ho z ní velmi bolela ruka a zápěstí kvůli neustálému pohybu. Jelikož má cukrovku, také to ho velmi omezovalo v pohybu s holí, jelikož je to pro něj namáhavé.

Jak byste popsal svůj životní styl před pořízením vodícího psa?

Byl hodně doma, skoro nechodil ven, po oslepnutí sám z bytu nevyšel, vždy musel čekat, až někdo přijde a půjde s ním ven. Velmi se mu zhoršila fyzická kondice a nevyšel ani mírný kopec bez zadýchání. Na kulturní akce chodil pouze s přítelkyní, sám ne

Jak byste popsal stav Vaší komunikace před pořízením vodícího psa? Přineslo pořízení vodícího psa nějaké změny v komunikaci a vztahy s lidmi? Došlo ke změně například v míře obavy oslovovat neznámé kolemjdoucí, žádat o pomoc či se tázat na cestu?

Oslovovat okolní lidi se nebál ani před pořízením vodícího psa, kdykoliv se mu něco nelíbilo, ozval se, když zabloudil, poprosil o pomoc, když něco potřeboval, nebál se zeptat.

Popište, prosím, specifika orientace a pohybu nyní s vodícím psem (kolik času týdně nyní průměrně trávíte pohybem s vodícím psem, kolik využíváte tras, jak dlouho trvá cesta, jestli bloudíte, co je nejtěžší a jaké máte problémy v orientaci a pohybu).

Může se na psa spolehnout, že ho dovede tam kam má. Pan Michal pohyb s vodícím psem nevnímá jako trasy, jelikož město velmi dobře zná, může chodit kudykoliv a nemá strach, že by se ztratil. A pokud náhodou ano, zeptá se na cestu.

Změnil se nějakým způsobem s příchodem vodícího psa Váš životní styl?

Ano, i když se mu nechce ráno vstávat, pes ho vytáhne z postele a jdou spolu ven za každého počasí. Mnohem více chodí ven a žij aktivnějším životem. Cítí se mnohem lépe, protože dříve nechodil ven skoro vůbec.

Ovlivnil příchod vodícího psa vztahy a komunikaci mezi Vámi a Vaším okolím, případně s neznámými lidmi?

Ano, kolemjdoucí lidé se ptají na psa, chtějí si ho pohladit a zajímají je informace o něm. V tomto ohledu se komunikace s neznámými lidmi posunula dále. Samotného pana Michala lidé oslovovali jen málokdy.

Vnímáte nějaká pozitiva života s vodícím psem?

Větší volnost, méně soustředění na cestu, může se na psa spolehnout, není závislý na nikom dalším, zábava se psem- nenudí se, psychické zlepšení, aktivita a více pohybu, méně stereotypů.

Vnímáte nějaká negativa života s vodícím psem?

Péče o psa- více uklízet, musí ven, i když se mu nechce- jako negativa to ale moc nevidí, bere to jako samozřejmost, protože s pořízením psa souvisí i péče o něj.

Máte nějaké doporučení pro ostatní klienty, kteří mají zájem pořídit si vodícího psa?

Vyzkoušet si to „nanečisto“ – půjčit si vodícího psa, jestli je to pro toho člověka vhodné. Nechat si poradit od výcvikové stanice, zjistit, co se k němu hodí nejvíce (rasa, pohlaví, povaha psa). Zvážit, jestli se o psa dokáže postarat (fyzicky, psychicky, finančně).

Vyhodnocení rozhovorů dle různých kritérií

POHLAVÍ

Celkem 4 respondenti, z toho jedna žena a tři muži.

VĚK

Věkové rozmezí se pohybovalo mezi 26 a 64 lety, záměr byl získat respondenty z různých věkových kategorií v období dospělosti.

NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ

Jeden respondent měl pouze základní školu, jeden maturitu, jeden vyšší odbornou školu a jeden z respondentů měl ukončené vysokoškolské vzdělání.

PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ

Jeden respondent je pracovníkem v sociálních službách a lektor ICT pro nevidomé, druhý je zaměstnán jako masér a zbývající dva respondenti jsou v invalidním důchodu.

DOBA VYUŽITÍ PODPORY

Jeden respondent podporu nevyužívá, další respondent využívá podporu 4 roky, jeden 20 let a poslední rok.

ZTP/P

Dva z respondentů mají ZTP/P od počátku zhoršení zrakové vady na stupeň nevidomosti, jeden nyní 20 let a poslední nyní 3 roky.

DOBA VZNIKU ZRAKOVÉ VADY

Jeden respondent má zrakovou vadu už od narození, ale úplná nevidomost se objevila až ve 27 letech, další tři mají zrakovou vadu získanou v průběhu života.

CITELNÉ OVLIVNĚNÍ KVALITY ŽIVOTA ZRAKOVOU VADOU

Jeden z respondentů ovlivnění kvality života nepocítuje, další tři respondenti uvedli, že ovlivnění kvality života pocítili od rapidního zhoršení zrakové vady. Jeden respondent uvedl nutnost hospitalizace na psychiatrické léčebně po zjištění, že přijde o zrak.

VODICÍ PES

Dva respondenti mají druhého vodícího psa a dva z respondentů prvního. Doba, kterou respondenti vlastní vodícího psa, se pohybuje v rozmezí 3 měsíců a 8,5 roku.

KOLIK LET POHYB JEN S BÍLOU HOLÍ, KOLIK LET S VODICÍM PSEM

Dva respondenti uvedli, že se pohybovali s bílou holí 1 rok, další 7 let a poslední 25 let. S vodícím psem se jeden respondent pohybuje 3 měsíce, druhý 1,5 roku, třetí 10 let a čtvrtý 19 let.

ORGANIZACE CVIČÍCÍ VODICÍ PSY A JEJÍ HODNOCENÍ

V hodnocení organizací si respondenti částečně odporují, dva mají psa z organizace Mathilda, dva z Výcvikového střediska vodících psů v Jinonicích. Žádná vyloženě negativní zkušenost zmíněna nebyla, spíše se jedná o subjektivní pocity.

POZITIVA ŽIVOTA S VODICÍM PSEM

- Dva ze čtyř respondentů uvedli, že s pomocí vodícího psa navazují více sociálních kontaktů,

- tři ze čtyř respondentů uvedlo, že díky vodicímu psovi mají více pohybu a více chodí na procházky,
- všichni respondenti uvedli, že při pohybu se psem se cítí bezpečně a mají větší jistotu,
- tři ze čtyř respondentů uvedli, že se psem je cesta rychlejší,
- dva ze čtyř respondentů uvedli, že se na psa mohou plně spolehnout,
- jeden ze čtyř respondentů uvedl jako pozitivum skutečnost, že díky vodicímu psovi je součástí komunity držitelů vodících psů a tam navazuje nová přátelství a potkává nové lidi,
- dva ze čtyř respondentů uvedli, že přítomnost vodícího psa zlepšila jejich psychické rozpoložení, pes rozdává radost ze života, zahání nudu a stereotypy,
- jeden respondent uvedl, že člověk není závislý na čase a spolehlivosti jiných osob, další respondent si chválil, že pes dokáže podat některé věci, které mu upadnou.

NEGATIVA ŽIVOTA S VODICÍM PSEM

- Tři ze čtyř respondentů uvedli finanční náročnost v péči o psa, zmínili veterinární péči a kvalitní granule nehrazené pojišťovnou,
- dva respondenti uvedli péči o psa obecně, avšak doplňují, že to je samozřejmost,
- jeden respondent uvedl plánování výletů s přihlédnutím na nutnost pravidelně psa venčit (zejména při cestě vlakem),
- jedna respondentka uvedla nepořádek spojení s přítomností psa,
- jeden respondent uvedl nutnost plánování akcí s přihlédnutím na místa, kam pes bude vpuštěn a jestli je to pro psa vhodné prostředí,
- jeden respondent uvedl, že i přes pomoc vodícího psa, člověk stejně musí znát trasu, kam jde,
- jeden respondent uvedl nutnost jít psa vyvenčit i přes nepřízeň počasí nebo v případě nemoci.

SŽÍVÁNÍ S VODICÍM PSEM – ZMĚNA PROŽÍVÁNÍ, PSYCHICKÉ ROZPOLOŽENÍ

- Dva respondenti měli zpočátku problém s povely a poslušností psa – pes zkoušel, co si smí dovolit, občas dělal naschvály,

- jeden respondent změnu psychického rozpoložení nezaznamenal, protože od dětství žije v přítomnosti vodících psů (matka je nevidomá a vlastní vodícího psa), psa využívá spíše k práci,
- pro jednoho respondenta pes znamenal nový prvek do domácnosti, jiný denní režim a také nové povinnosti,
- jeden respondent uvedl, že prvotní sžívání se psem probíhalo velmi dobře,
- jeden respondent uvedl, že si psa bral již v průběhu výcviku na víkendy domů, ale i přesto bylo sžívání velmi stresující a náročné, ale to se brzy změnilo k lepšímu,
- dva respondenti uvedli, že se díky psovi cítí méně sami, nesoustředí se tolik na své problémy a přítomnost psa je dokáže rozveselit,
- jeden respondent zaznamenal v prožívání velkou změnu hlavně díky pohybu se psem, který je méně stresující, pohodlný a přináší mu radost, může chodit sám na procházky a nemusí se spoléhat na pomoc jiných lidí, pes je pro něj nejen pomocník, ale i přítel,
- jeden respondent uvedl, že při pořízení vodícího psa bylo nejtěžší začít mu plně důvěřovat, sladit se s jeho pohyby, naučit se správné povely a nechat se vést.

STRACH A NEJISTOTA

- Dva ze čtyř respondentů uvedli, že nejistotu nebo strach při pohybu s vodícím psem pociťovali jen v prvních dnech, jeden z nich ale uvádí, že dodnes si není jistý, že ho pes dovede správně (silné pachové vjemy),
- jeden respondent uvedl, že strach při pohybu s vodícím psem nepociťoval ani v začátcích pohybu s vodícím psem, bílou hůl si bere pouze na trasy, které nezná,
- jedna respondentka uvedla, že se s vodícím psem cítí bezstarostně a bezpečně,
- dva ze čtyř respondentů se cítí nejistě při pohybu jen s bílou holí (nyní, když mají vodícího psa) zejména u nečekaných cedulí, výkopů, sloupů, se psem tento pocit mizí,
- jeden respondent zná tak dobře město, ve kterém žije, že psa má spíše z důvodu obcházení překážek,
- při dotazování na událost, která napomohla tomu, aby se cítili respondenti se psem bezpečně, obecně uvedli každodenní trénink, secvičování a zvykání na sebe navzájem, nebo fakt, že museli začít psovi důvěřovat.

ŽIVOTNÍ STYL PŘED POŘÍZENÍM VODICÍHO PSA

- Dva respondenti uvedli, že před pořízením vodícího psa sportovali, vedli aktivní životní styl,
- tři respondenti uvedli, že chodili na kulturní akce, jeden z nich ale pouze s přítelkyní,
- dva respondenti uvedli, že se zdržovali spíše doma, ven moc nechodili a byli spíše línější,
- jeden respondent uvedl, že se mu velmi zhoršil fyzický výkon po úplné ztrátě zraku, sám z bytu vůbec nevycházel,
- jeden respondent uvedl životní styl bez vodícího psa jako bezstarostnější.

STAV KOMUNIKACE

- Tři respondenti uvedli, že po pořízení vodícího psa se s nimi kolemjdoucí dávají více do řeči, více je oslovují, lépe se zařazují do společnosti,
- tři respondenti uvedli, že ani před pořízením vodícího psa se nebáli oslovovat kolemjdoucí s prosbou o pomoc, jeden z nich ale zároveň uvedl, že se psem je oslovování cizích lidí snazší, lidé ho přijímají vstřícněji,
- tři respondenti uvedli, že díky psovi mají více přátel, nové známé a více sociálních kontaktů,
- jeden respondent se díky psovi zařadil do komunity držitelů vodících psů,
- jedna respondentka uvedla, že pokud se psem bloudí, je schopna si poradit sama, nemá takový strach, jako když bloudila pouze s bílou holí (cítí oporu psa).

ORIENTACE A POHYB S BÍLOU HOLÍ

- Jeden respondent uvedl, že s bílou holí chodil 25 let, takže neměl problém se s ní pohybovat, byl aktivní a neměl s pohybem problém,
- všichni respondenti uvedli problémy s nečekanými situacemi – problém v chaotických situacích na ulici (nečekané výkopy, sloupy, překážky nad zemí, auta parkující na chodníku), nečekané situace ohledně počasí (nasněžilo, zima na ruce, jiná ozvěna, déšť – šum,...),
- jeden respondent uvedl problém na širokých prostranstvích- například náměstí- musel projít kolem, nemohl jít skrz,

- jeden respondent uvedl, že s bílou holí sám chodil jedině do obchodu, který byl přibližně 200 metrů od bytu, jinak sám nikdy nechodil,
- další respondent uvedl pouze nutné cesty do práce a z práce, cesta byla zdlouhavá a trvala třikrát déle než s vodícím psem,
- jedna respondentka uvedla, že pro ni byl problém vyjít ven sama pouze s bílou holí, pociťovala neustálý stres a strach, musela být ve střehu, stále se soustředit, což pro ni bylo velmi vyčerpávající.

ORIENTACE A POHYB S VODICÍM PSEM

- Všichni čtyři respondenti uvedli, že pohyb s vodícím psem je rychlejší, jistější a bezpečnější než pouze s bílou holí,
- dva z respondentů uvedli, že se pes jednoduše vyhne překážkám, vyvede ze složité situace a rychleji najde například schody nebo dveře,
- jedna respondentka uvedla, že díky vodícímu psovi může využívat i trasy, které úplně jistě nezná, jiný respondent zase uvedl nutnost dobré znalosti trasy, aby mohl psovi dávat jasné a včasné povely, další respondent uvedl, že pohyb po městě nevnímá jako „trasy“, protože město dobře zná,
- tři respondenti uvedli, že nemají strach, že se ztratí, bloudí jen tehdy, pokud sami neznají trasu a pokud se ztratí, nebojí se zeptat kolemjdoucích na cestu,
- jeden respondent uvedl, že díky psovi mnohem více cestuje, chodí více pěšky, jezdí na výlety a může díky němu pracovat i v terénu,
- jeden respondent uvedl, že pohyb se psem vnímá jako snazší, jednodušší, nemusí se neustále soustředit, je to pro něj obecně pohodlnější, výhodu spatřuje také v tom, že pes dokáže najít například dveře do MHD a nalezne vhodné místo.

ZMĚNA ŽIVOTNÍHO STYLU PO POŘÍZENÍ VODICÍHO PSA

- Všichni respondenti uvedli, že po pořízení vodícího psa chodí více ven, tři z nich jezdí více na výlety,
- dva respondenti uvedli, že díky psovi mají aktivnější život a více pohybu,
- dva respondenti uvedli účast na akcích pro vodící psy,
- dva respondenti uvedli, že převažuje péče o psa, ale ani jeden ze zmíněných to nepovažuje za negativum,

- jeden respondent uvedl, že chodí méně na kulturní akce, na které chodil dříve, protože nejsou vhodné pro psy,
- jeden respondent vidí výhodu v přítomnosti psa v tom, že nemusí žádat druhé o doprovod a spoléhat se na ně, jeden respondent se díky psovi cítí mnohem lépe, protože bez psa skoro nechodil ven,
- jeden respondent uvedl, že než někam se psem chce vyrazit, musí zjistit vhodnost prostředí pro přítomnost psa, pokud vhodné není, využívá hotelu pro psy, zároveň díky psovi může pracovat i v terénu, což vidí jako velké plus.

VLIV VODICÍHO PSA NA KOMUNIKACI

- Všichni respondenti uvedli, že příchod vodícího psa ovlivnil vztahy a komunikaci mezi nimi a okolím,
- všichni respondenti také potvrdili, že díky psovi je lidé na ulici více oslovují a dávají se do řeči,
- tři respondenti uvedli pocit lepšího začlenění do společnosti,
- tři respondenti zmínili, že mají více přátel a sociálních kontaktů.

DOPORUČENÍ PRO OSTATNÍ

- Dobře si to rozmyslet – zvážit, jestli se o psa dokáže postarat po stránce finanční, fyzické i psychické,
- dobře se orientovat na využívaných trasách,
- pokud je možnost, vyzkoušet si pohyb se psem „nanečisto“,
- nechat si poradit od výcvikové stanice,
- vyzkoušet více organizací a vybrat tu správnou,
- netrvat na pohlaví, rase, barvě psa, ale řídit se povahou psa,
- zjistit si všechny potřebné informace,
- rozmyslet si, jestli psa opravdu dobře využije (aktivní člověk, ne jen do obchodu a zpět).

Zodpovězení výzkumných otázek

Tato část práce shrnuje výpovědi respondentů v kontextu jednotlivých dílčích otázek a výsledky výzkumného šetření.

Výzkumná otázka: Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti orientace a pohybu?

- Ze zjištěných informací vyplývá, že míra samostatnosti se u všech respondentů díky vodícímu psovi zvýšila. Respondenti uvádějí zejména **menší závislost na okolí** v případě samostatného pohybu, v jednom případě bylo zmíněno i podávání věcí, které spadnou na zem.
- Všichni respondenti uvádí nespočet pozitiv, které přináší chůze s vodícím psem. Nejpodstatnější a nejčastěji zmiňované benefity z chůze s vodícím psem jsou **pocit bezpečí, jistější a rychlejší pohyb**, na čemž se shodují všichni respondenti. Všichni respondenti se také shodují na skutečnosti, že s vodícím psem nemusí mít obavy z nečekaných situací na ulici, aut zaparkovaných na chodníku, nečekaných výkopů, cedulí nebo překážek nad úrovní terénu, které by samotná bílá hůl nepokryla. Polovina respondentů ale zmiňuje, že je i přesto důležité znát plánovanou trasu, aby mohli dát psovi včasné a správné povel. Tři ze čtyř dotazovaných uvedli, že než si pořídili vodícího psa, absolvovali sami spíše nutné cesty za prací nebo do obchodu.
- Všichni respondenti, ať už dva, kteří mají vodícího psa nyní velmi krátkou dobu, tak i jeden, který s bílou holí chodil samostatně 25 let, nyní, kdy chodí s vodícím psem, pociťují při pohybu pouze s bílou holí strach a nejistotu.

Výzkumná otázka: Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti životního stylu?

- Každý z vybraných respondentů uvedl jako pozitivum přítomnosti vodícího psa v jejich životě fakt, že jsou **více aktivní**. Ať už v podobě výletů, procházek, kulturních akcí, komunity, nebo „jen“ v tom, že „musí vstát ráno z postele, i když se mi nechce, protože pes potřebuje vyvenčit“.
- Dva z respondentů ale uvedli, že byli aktivní i před pořízením vodícího psa. Jeden z nich ale dodává, že k tomu potřeboval doprovod a nyní už může vyrazit se psem sám.

Výzkumná otázka: Jakou změnu představuje pořízení vodícího psa v oblasti komunikace, sociálních vazeb a vztahů?

- Všichni respondenti se také shodují na tom, že jim vodící pes pomáhá začleňovat se do společnosti, mají díky němu **více sociálních kontaktů** a lidé je více a snáze oslovují.
- Žádný z respondentů se ale nebál a nebojí oslovovat cizí lidi na ulici, pokud potřebují pomoci s orientací.

Výzkumná otázka: Jaké změny zaznamenaly osoby s TZP po pořízení vodícího psa v psychické oblasti?

- V oblasti psychického rozpoložení zaznamenal velkou změnu zejména jeden respondent, který zdůrazňuje, že pes je pro něj nejen **pomocník, ale i přítel**, plně mu důvěřuje a necítí se díky jeho přítomnosti tak sám jako dřív. Pes respondentovi podle jeho slov přináší **velkou radost ze života** a jeho přítomnost příznivě působí na jeho psychiku. Další respondent uvedl, že se díky psovi cítí méně sám, když si pes chce hrát, většinou to respondenta rozveselí.
- Jeden respondent zdůrazňoval, že díky psovi se nesoustředí tolik na svoje problémy, protože pokud není v psychické pohodě, pes to vycítí.
- Jeden respondent změnu psychického rozpoložení nezaznamenal, protože celý život žije v přítomnosti vodících psů.
- Pouze dva ze čtyř respondentů uvádí, že zpočátku pohybu se psem se cítili nejistě. Tato nejistota ale brzy odezněla a napomohl tomu pravidelný trénink společné chůze.
- Bloudění uvádí respondenti pouze v souvislosti, když sami neznají trasu. Všichni se také shodují na tom, že pokud zabloudí, zeptají se na cestu kolemjdoucích nebo si poradí sami jinak.

ZÁVĚR

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak velký přínos pro člověka s těžkým zrakovým postižením může mít přítomnost vodícího psa. Zvolen byl kvalitativní výzkum, konkrétně polostrukturované rozhovory se čtyřmi respondenty, kteří vlastní vodícího psa.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že ve všech zkoumaných oblastech (tj. orientace a pohyb, životní styl, komunikace a sociální vztahy, psychická oblast) respondenti spatřují po pořízení vodícího psa zlepšení. S vodícím psem se nestává, že by ve zvýšené míře bloudili, naopak je **pohyb rychlejší a hlavně bezpečnější**. Respondenti využívají více tras a jsou v samostatném pohybu jistější, nejsou závislí na pomoci z okolí. Životní styl popisují zejména jako **více aktivní**, ať již z hlediska větší chuti jít ven, chodit na procházky nebo na výlety, tak i z hlediska potřeb psa (krmení, venčení). V oblasti navazování kontaktů a začleňování do společnosti pocítuje **významné zlepšení** každý z dotazovaných respondentů, všichni uvádí **více přátel a nové kontakty**. V psychické oblasti vidí velké zlepšení hlavně tři ze čtyř respondentů, kteří zdůrazňují **pozitivní působení psa na jejich psychiku** a může být vnímán také jako emocionální podpora. Všichni respondenti dále vyzdvihují **velké množství pozitiv a benefitů** v životě s vodícím psem. Pro všechny dotazované respondenty znamená přítomnost vodícího psa velkou změnu v jejich životě, zejména v oblasti samostatnosti, orientace a pohybu a sociálnímu začlenění.

Vodící pes není pouze zvláštní kompenzační pomůckou pro osoby s těžkým zrakovým postižením, je důležitý právě také jako živý tvor, jehož přítomnost pomáhá v různých životních situacích i jako podpora a přítel, který nekritizuje, není nespokojený, nestěžuje si, je stále při ruce a nabízí relaxaci ve formě hry. Podle mého názoru by mělo být více prezentováno, jak člověk vnímá přítomnost psa a jak může být pes velmi významným pomocníkem v životě člověka nejen se zrakovým, ale například i tělesným postižením.

Přínos práce můžeme vidět nejen v prezentaci významu vodícího psa pro veřejnost, ale také v informaci, jak se chovat k člověku, kterého vodící pes vede. Pro osoby, které zvažují pořízení vodícího psa, může být tato práce přínosná v rozhodování a může i pomoci při výběru organizace, i když výzkumný vzorek není nijak objemný. V neposlední řadě může práce přinést podklad k dalšímu, rozsáhlejšímu výzkumu na téma vodících psů.

DISKUZE

Jelikož výzkum podléhá vnějším i vnitřním podmínkám, nelze s jistotou říci, že výsledky této práce nemohly být nějak ovlivněny. Mezi vnější vlivy, které mohly ovlivnit výsledky výzkumu, by mohl patřit například časový faktor – pokud měl respondent později další schůzku, mohlo se to projevit na volbě odpovědí, dále to mohly být například vlivy podnebí, ale i okolní prostředí – hluk, šum, s tím související neschopnost se soustředit, přeslechnutí informací a podobně. Všem těmto vlivům se autorka snažila vyhnout, i přes veškerou snahu ale některé ovlivnit nelze.

Vnitřních vlivů působících na výsledky výzkumu je podstatně více. Patří mezi ně pohlaví respondentů, které ovšem nebylo ve výzkumu rovnoměrně zastoupené, dále věk respondentů, jehož zastoupení hodnotí autorka velmi kladně. I v tomto případě by ale bylo vhodné, kdyby bylo zastoupeno více respondentů stejné věkové skupiny. Dalším vnitřním vlivem může být v některých případech také vzdělání, což je v této práci zastoupeno velmi dobře, jelikož je zde zastoupen respondent jak s ukončeným základním vzděláním, s maturitou, vyšší odbornou školou, tak i respondent s vysokoškolským vzděláním. Důležitý faktor pro objektivní výsledky této práce můžeme najít ve vlastnictví vodícího psa. Ať už se jedná o dobu, po kterou respondent vlastní vodícího psa, nebo o počet vodících psů, které respondent v minulosti využíval. V tomto ohledu lze najít rozdíly ve výpovědích respondentů č. 1 a č. 2. Dalo by se předpokládat, že u respondenta č. 3, který se 25 let pohyboval pouze s bílou holí a bez problémů, přítomnost vodícího psa nijak nezasáhne do jeho vypěstované samostatnosti při pohybu. Podle jeho výpovědi tomu tak ale není, nyní vlastní druhého vodícího psa a při samostatném pohybu s bílou holí si už tak jistý není. Významnými vnitřními vlivy jsou ale také aktuální psychické rozpoložení respondentů nebo momentální životní situace. Obecně vztah ke zvířatům by také mohl ovlivňovat výsledky výzkumu, ovšem nepředpokládá se, že člověk bez vztahu ke zvířatům, by si pořídil tuto zvláštní kompenzační pomůcku.

Velké plus práce můžeme spatřit také v atraktivitě tématu, respondenti měli ze setkání radost a téma i zpracování práce je dále zajímavé. Měli možnost zamyslet se nad tématem vodící pes, posoudit výhody a nevýhody pohybu s ním, zamyslet se nad prioritami a zhodnotit svůj stávající stav orientace a pohybu. Zajímali se také o další respondenty a chtěli znát další názory. Bylo by tedy vhodné zpracovat v budoucnu v rámci propracovanějšího výzkumného schématu a rozsáhlejšího vzorku respondentů další možné

vlivy vodících psů na život těchto osob. Obecně lze říci, že určitým způsobem změnil příchod vodícího psa život oslovených respondentů a ovlivnil tak kvalitu života z různých hledisek. Přínos vodícího psa pro kvalitu života lze tedy očekávat hlavně v samostatnosti a nezávislosti, dále v pocitu bezpečí při pohybu, začlenění do společnosti, zvýšení aktivity a neméně také v oblasti prožívání.

POUŽITÁ LITERATURA

1. BENEŠ, Pavel a Martin VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*. Brno: Paido, 2017. ISBN 978-80-7315-264-2
2. ČERVENÁ, Vlasta. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 2., opr. a dopl. Redaktor Josef FILIPEC. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0493-9
3. FINKOVÁ, Dita. *Základy tyflopédie: předmět, cíle, techniky prostorové orientace a komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2627-3
4. GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-879-1
5. GALAJDOVÁ, Lenka. *Pes lékařem lidské duše aneb Canisterapie*. Praha: Grada, 1999. Strom života. ISBN 80-7169-789-3
6. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
7. HEŘMANOVÁ, Eva. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-106-0
8. CHRASTINA, Jan. *Percepce subjektivního dopadu zdravotního postižení - přítomnosti chronického onemocnění a pojetí zdravotního uvědomění a gramotnosti: výzkumy, teorie a jejich využití v práci s klientem = Perception of subjective impact of disability - presence of chronic illness and concept of health awareness and literacy : research, theories and their use in work with clients*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-4888-6
9. JESENSKÝ, Ján. *Prolegomena systému tyflorehabilitace, metodiky tyflorehabilitačních výcviků a přípravy rehabilitačně-edukačních pracovníků tyflopedického spektra*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 659 s. ISBN 978-808-6723-495
10. KEBZA, Vladimír. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1307-5

11. LITVAK, Aleksej Grigor'jevič. *Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Knižnice speciální pedagogiky
12. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kvalita života osob se speciálními potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3827-6
13. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Netradiční pohledy na kvalitu života osob se speciálními potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4869-5
14. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Pohledy na kvalitu života osob se senzorickým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3286-1
15. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Výzkum kvality života vybraných skupin osob se speciálními potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4296-9
16. MAREŠ, Jiří. *Kvalita života u dětí a dospívajících*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9
17. MARKOVÁ, Marie. *Determinanty zdraví*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2012. ISBN 978-80-7013-545-7
18. Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015 - 2020
19. PAYNE, Jan. *Kvalita života a zdraví*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2005. ISBN 80-7254657-0
20. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9
21. RÖDNEROVÁ, Petra. *Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8091-1
22. RŮŽIČKOVÁ, Veronika a Kateřina KROUPOVÁ. *Pohled na samostatný pohyb a prostorovou orientaci osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5273-9
23. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3
24. VAĎUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3754-7

25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-053-X
26. VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika- integrace školní a sociální*. Brno: Paido, 2004. ISBN80-7315-071-9
27. WIENER, Pavel. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Praha: Avicenum, 1986.
28. WIENER, Pavel. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 3., upr. vyd. Praha: [Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS], 2006. ISBN 80-239-6775-4
29. ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4590-9

Internetové zdroje:

1. Škola pro výcvik vodících psů, s. r. o., Desatero pro kontakt s nevidomým, kterého vede vodící pes [online] [cit. 12. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.vycvikvodícíchpsu.cz/o-nas/desatero-pro-kontakt-s-nevidomym-ktereho-vede-vodici-pes/>
2. Vyhláška č. 388/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením [online] [cit. 3. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-388#p2-1>
3. Vyhláška č. 602/2006 Sb. kterou se mění vyhláška č. 137/2004 Sb., o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných [online] [cit. 5. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-602#c11-15>
4. Zákon č. 223/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů [online] [cit. 1. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-223>
5. Vyhláška 175/2000 Sb. o přepravním řádu pro veřejnou drážní a silniční osobní dopravu [online] [cit. 1. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-175>
6. Zákon č. 246/1992 Sb. České národní rady na ochranu zvířat proti týrání [online] [cit. 3. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-246>

7. Zákon č. 229/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů [online] [cit. 1. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-229>
8. Zákon č. 329/2011 Sb., prováděcí vyhláška č. 388/2011 Sb., příloha č. 2. Dostupné z WWW: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2011-388>
9. Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) [online] [cit. 3. 2. 2019] dostupné z WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372#p117-1-m>
10. Mathilda, Příprava klienta a předání psa [online] [cit. 3. 2. 2019] dostupné z WWW: <http://www.mathilda.cz/priprava-klienta-predani-psa/>
11. SVVP, Předávání vodícího psa [online]. c2010c. [cit. 3. 2. 2019] dostupné z WWW: <http://www.vodicipsi.cz/main/predavani-psu.php>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Otázky z rozhovoru

Příloha č. 2 – Dovednosti vodícího psa

Příloha č. 3 – Desatero pro kontakt s nevidomým člověkem, kterého vede vodící pes

Příloha č. 1 – Otázky z rozhovoru

1. Věk, vzdělání, pracovní uplatnění, jak dlouho jste na podpoře?
2. Jak dlouho trvají Vaše potíže se zrakem (od narození / získané v průběhu života)? Jak dlouho máte ZTP/P? Jak dlouho prožíváte stav, kdy je kvalita života zrakovou vadou citelně ovlivněna?
3. Kolikátého máte vodícího psa, jak dlouho? Kolik let jste chodil pouze s bílou holí a kolik let s vodícím psem?
4. S jakou organizací jste spolupracoval při rozhodování o pořízení vodícího psa a kde jste získával informace? Považujete pomoc organizace za dostatečný/ nedostatečný/ výborný?
5. Jak probíhalo sžívání s vodícím psem? Nastala změna v prožívání po pořízení vodícího psa? Máte pocit, že se změnilo Vaše psychické rozpoložení?
6. Pociťoval jste strach a nejistotu při pohybu bez vodícího psa a s ním? Nastala v prožívání změna při chůzi s VP? Jak dlouho trvalo, než jste se s ním cítil bezpečně a co tomu napomohlo?
7. Popište, prosím, specifika orientace a pohybu než jste získal vodícího psa (kolik času týdně jste průměrně trávil pohybem s bílou holí, jak dlouho trvala cesta, kolik tras jste využíval, jestli jste bloudil, co bylo nejtěžší, jiné problémy v orientaci a pohybu)
8. Jak byste popsal svůj životní styl před pořízením vodícího psa?
9. Jak byste popsal stav Vaší komunikace před pořízením vodícího psa? Přineslo pořízení vodícího psa nějaké změny v komunikaci a vztahy s lidmi? Došlo ke změně například v míře obavy oslovovat neznámé kolemjdoucí, žádat o pomoc či se tázat na cestu?
10. Popište, prosím, specifika orientace a pohybu nyní s vodícím psem (kolik času týdně nyní průměrně trávíte pohybem s vodícím psem, kolik využíváte tras, jak dlouho trvá cesta, jestli bloudíte, co je nejtěžší a jaké máte problémy v orientaci a pohybu)
11. Změnil se nějakým způsobem s příchodem vodícího psa Váš životní styl?
12. Ovlivnil příchod vodícího psa vztahy a komunikaci mezi Vámi a Vaším okolím, případně s neznámými lidmi?
13. Vnímáte nějaká pozitiva života s vodícím psem?
14. Vnímáte nějaká negativa života s vodícím psem?

15. Máte nějaké doporučení pro ostatní klienty, kteří mají zájem pořídit si vodícího psa?

Příloha č. 2 – Dovednosti vodícího psa

Poslušnost, ovladatelnost a chování:

- Ovladatelnost na vodítku za klidu, na místě. Cílem dovednosti je, aby pes následoval osobu se zrakovým postižením při obrazech a změně směru za klidu, na místě.
- Ovladatelnost psa na vodítku za pohybu. Cílem dovednosti je, aby při chůzi pes zvládal chůzi na vodítku u nohy osoby se zrakovým postižením a kopíroval její pohyb.
- Polohy psa v klidu vedle osoby se zrakovým postižením. Dovednost obsahuje zvládání cviků sedni, lehni, vstaň u nohy osoby se zrakovým postižením.
- Aport. Cílem dovednosti je, aby se upuštěný nebo odhozený předmět dostal zpět do ruky osoby se zrakovým postižením; pes usedne nebo zůstane v klidu před osobou se zrakovým postižením, popřípadě u její nohy.
- Odložení a ponechání psa o samotě se provádí v místech s pohybem osob tak, že osoba se zrakovým postižením se od psa vzdálí do takového místa, aby na ni pes neviděl. Odložený pes se musí chovat klidně, neopouštět místo odložení, nesmí štěkat na kolemjdoucí a ani je nijak obtěžovat.
- Přivolání. Pes se musí okamžitě vrátit a s osobou se zrakovým postižením navázat tělesný kontakt jako reakci na své jméno s povelem „ke mně“ (popřípadě jiný povel, píšťalka podle verbálních možností osoby). Cílem dovednosti je, aby pes na povel osoby se zrakovým postižením zanechal dosavadní činnosti a okamžitě přiběhl na zavolání. Přivolání musí být pes schopen bez ohledu na rušivé vjemy (např. jiný pes, jakékoli jiné zvíře, hračky, děti, odhozená potrava, exkrementy). Pes je přivoláván z klidu (odložení) i z volného pohybu.
- Chování psa na veřejných prostranstvích. Pes se musí umět chovat na veřejných prostranstvích, i když nevede osobu se zdravotním postižením. Nesmí obtěžovat kolemjdoucí, projevovat známky strachu nebo agresivního chování. Musí být čistotný, dobře ovladatelný, klidný v různorodých prostředích. Při odpočinku osoby se zrakovým postižením, v restauraci, čekárně, apod. musí pes zůstat v bezprostřední blízkosti osoby se zrakovým postižením. Není přípustné na žádost osoby se zrakovým postižením učit psa dovednosti sloužící k obraně nebo ochraně osoby (osob) nebo majetku, lovecké a slídičské dovednosti.

- Chování psa při průchodu skupinou osob. Cílem dovednosti je, že se pes nechová ke skupině osob bázlivě nebo agresivně, neobtěžuje skupinu a ochotně vede osobu se zrakovým postižením.
- Lhostejnost psa vůči zvukovým vjemům. Tímto se rozumí lhostejnost ke hlukům z pneumatických kladiv, kompresorů, těžkých nákladních aut, střelby apod. Pes by na tyto zvuky neměl reagovat vůbec nebo jen tak, aby jeho úlek nebo strach neohrozil bezpečnost osoby se zrakovým postižením.
- Lhostejnost psa vůči pachovým a zrakovým vjemům. Pes by měl vést osobu se zrakovým postižením lhostejně kolem osob, vozidel, psů i jiných zvířat, kolem obchodů s potravinami, nádob s odpadky, pohozené potraviny, apod. Pokud psa určité podněty ze soustředění vyruší, musí se na povel neprodleně soustředit na výkon své činnosti.

Dovednosti potřebné k vedení osoby se zrakovým postižením:

- Zahájení a udržení směru a tempa chůze. Na povel „vpřed“ se dá pes do pohybu tak, aby vodič byl napnut. Pes jde po levé straně osoby se zrakovým postižením, musí jít před ní, aby jí mohl označit případné překážky. Pes v postroji má pravidelný krok, musí být při obvyklé chůzi uvolněný, nesmí příliš táhnout a bezdůvodně uhýbat ze směru chůze a musí se soustředit na cestu. Pes se musí pohybovat ve stálém tempu, nesmí chůzi zrychlovat ani zpomalovat, nemá-li k tomu závažný důvod (vyhýbání se překážkám apod.), musí umožňovat bezpečný a plynulý pohyb s ohledem na podmínky prostředí.
- Změna směru chůze. Pes musí podle pokynů změnit směr chůze (odbočit do levé a pravé strany). Na povel „doleva“ nebo „vpravo“ odbočí buď ihned, nebo, pokud to vyžaduje situace, vyhledá nejbližší možné a bezpečné místo pro odbočení do požadovaného směru a pokračuje plynule v chůzi. Na povel „zpět“ udělá pes s osobou se zrakovým postižením obrat na pravou ruku o 180 stupňů, vrací se po stejné trase a čeká na další povel.
- Změna tempa a přerušování chůze. Chce-li osoba se zrakovým postižením chůzi zrychlit, dá psovi opakovaný povel „vpřed“ a sama chůzi zrychlí. Pes musí povel uposlechnout a chůzi zrychlit, aby byl vodič stále napnut. Na povel „pomalu“ musí pes zpomalit. Současně zpomaluje chůzi i osoba se zrakovým postižením, může psa

ovlivnit i mírným šklubnutím vodiče. Přerušení chůze - na povel „stůj“ se pes okamžitě zastaví a čeká na další povel.

- Označení chodníku. Před vstupem do vozovky pes musí signalizovat okraj chodníku tak, že se zastaví co nejbližší u jeho hrany. Pes zastavuje vždy, i když se jedná o chodník se sníženým nájezdem pro vozíčkáře. Pes stojí a čeká až na povel k převedení přes vozovku. Při vstupu z vozovky na chodník je žádoucí, aby pes zastavil s předními nohama na chodníku, aby se osoba se zrakovým postižením co nejméně zdržovala ve vozovce. Není chybou, pokud pes označí vstup z vozovky na chodník pouze krátkým zastavením nebo zpomalením chůze.
- Převádění přes vozovku. Vozovku musí pes přecházet na povel „převěd“ přímo, pokud není ve směru přecházení překážka, kterou je třeba obejít. Pes přechází vozovku kolmo na chodník, vyrovnaným tempem chůze, nesmí během přecházení bezdůvodně zpomalit nebo zastavit, aby se v jízdni dráze zdržoval co nejméně a co nejkratší dobu.
- Chůze po schodech. Schody směrem dolů pes označí tak, že zůstane stát na kraji prvního schodu a čeká na další povel. Není chybou, když před schody zpomalí tempo chůze. Před schody směrem nahoru se zastaví s předními nohama na prvním schodu a vyčká na další povel. Po schodech vyjde až na povel „vpřed“, zpomalením nebo zastavením označí poslední schod. Pes musí po schodech jít plynule, přiměřenou rychlostí, podle potřeb osoby se zrakovým postižením, která jde vedle psa nebo za ním.
- Vyhýbání překážkám po pravé straně. Pokud se na trase nachází překážka na pravé straně, pes tuto překážku obchází se zrakově postiženou osobou po její levé straně tak, že musí nechat volný prostor, aby jí osoba se zrakovým postižením mohla bezpečně projít a překážku minout. Není chybou, jestliže pes při míjení překážky zvolní rytmus chůze a tím upozorní osobu se zrakovým postižením, že mívá nějaké nebezpečné místo.
- Vyhýbání překážkám po levé straně, průchod zúženým prostorem. Vyhýbání překážkám po levé straně je obdobné jako v předchozím bodu, jen s tím rozdílem, že pes s osobou se zrakovým postižením obchází překážku z její pravé strany. Pokud se při průchodu okolo překážky prostor zúží tak, že by pes s osobou se zrakovým postižením bezpečně neprošel, pes výrazně zpomalí tempo.

- Vyhýbání vysokým překážkám. Pes musí umět řešit i vysoké překážky, pod kterými by sám podešel. Pes tyto překážky obchází nebo označuje zastavením, není-li možno se jim vyhnout. Tyto zvýšené překážky se často vyskytují při opravách střech domů, při označení výkopů, lešení, závory apod. Může se jednat i o větve stromů.
- Překážky pod úrovní terénu, terénní nerovnosti. Pes musí označit a bezpečně se vyhnout překážkám pod úrovní terénu (díry v chodníku, nechráněné výkopy, velké louže).
- Pohyblivé překážky na trase jsou chodci, kočárky, děti apod., které osoba se zrakovým postižením se psem mívá nebo předchází. V těchto případech se pes samostatně rozhoduje, z které strany překážku obejde tak, aby do ní osoba se zrakovým postižením nenarazila.
- Jízda na eskalátoru nebo travelátoru. Pes dovede osobu se zrakovým postižením k eskalátoru nebo travelátoru, který jede správným směrem, a zastaví tak, aby si mohla rukou ověřit směr pohybu madla. Na povel „vперед“ nastoupí pes na eskalátor nebo travelátor zároveň s osobou se zrakovým postižením. Během jízdy pes v klidu stojí, neotáčí se, nesmí projevovat strach. Při vystupování pes v klidu, plynule z eskalátoru nebo travelátoru vystoupí.
- Vyvedení z nepřehledné situace. Jestliže překážka zabírá celou šířku chodníku, musí ji pes označit zastavením, na další povel se jí samostatně a bezpečně vyhnout a pokračovat ve směru chůze. Pes musí být schopen zhodnotit nepřehlednou situaci, kdy nelze dále pokračovat v chůzi. Je to tzv. „slepá trasa“, kdy je bezpečnost osoby se zrakovým postižením ohrožena. Osoba se zrakovým postižením dává psovi povel „vyved““. Pes se musí umět zorientovat a samostatně situaci vyřešit, obejít překážku a vrátit se zpět na původní trasu. Pes na známé trase najde cestu zpět z interiéru (obchodní domy, nádraží) ke vchodovým dveřím a najde trasu domů, jestliže osoba se zrakovým postižením ztratí orientaci.
- Schopnost chůze mimo chodníky a na venkově. Pes musí umět pracovat v situaci, kdy po straně vozovky nejsou žádné vymezené chodníky. Podle pravidel silničního provozu musí jít chodec po levém okraji. Na povel „kraj“ se musí pes držet levé krajnice tak těsně, jak to dovolují terénní nerovnosti. V relevantním případě lze na trase použít i chůzi po pravé krajnici. Pes musí umět udržovat bezpečnou vzdálenost od okraje (krajnice) vozovky na levé, popřípadě i na pravé straně. Pes

musí být schopen pracovat i na venkově, kde za ploty štěkají psi, krajnice jsou nerovné, chodníky rozbité.

Vyhledávací dovednosti:

- Nalezení přechodu pro chodce. Pes musí nalézt správné místo pro přejití vozovky, přechod pro chodce - na povel „přechod“ nebo „zebra“ anebo v relevantním případě najít světelný přechod pro chodce. Pes při označení obrubníku zůstává stát, dokud nedostane povel k převedení přes vozovku.
- Nalezení schodů, eskalátoru nebo travelátoru. Na povel „schody“ pes musí umět nalézt schody a dovést k nim osobu se zrakovým postižením. Na povel pes rozliší směr schodů „nahoru“, „dolů“. Na povel „schody“ pes vyhledává schody v exteriéru i interiéru, při nástupu do dopravních prostředků a při výstupu z dopravních prostředků. Po nalezení schodů je musí pes správně označit a bezpečně vést. Na stejný povel pes vyhledává eskalátor i travelátor. Po nalezení eskalátoru nebo travelátoru, který jede správným směrem, jej musí pes bezpečně označit a nastoupit.
- Nalezení dveří. Na povel „dveře“ pes musí umět nalézt nejbližší dveře, dovést osobu se zrakovým postižením do jejich těsné blízkosti a vyčkat na další povel. Je žádoucí, aby pes zastavil s hlavou pod klikou dveří. Po otevření dveří jimi pes s osobou bezpečně projde, zastaví a počká, až osoba se zrakovým postižením dveře zavře. Na další povel pokračují ve směru chůze. Pokud jsou dveře otevřené, pes zpomalí tempo chůze a plynule projde dveřmi tak, aby měla osoba dostatek místa na bezpečné projití. Pes na povel „dveře“ nalézá dveře v exteriéru i interiéru, dveře do i z dopravních prostředků, dveře do výtahu i samootvírací dveře. Pro nalezení správných dveří se používá přídatný povel „doleva“ nebo „vpravo dveře“.
- Nalezení zastávky hromadné dopravy. Na povel „zastávka“ musí pes umět nalézt zastávku veřejné hromadné dopravy. Pes nesmí vykazovat známky nedůvěry nebo stresu při příjezdu prostředku veřejné hromadné dopravy.
- Nalezení chodníku. Na povel „chodník“ pes musí umět nalézt a označit okraj chodníku.
- Nalezení výtahu. Pes vyhledá a označí dveře výtahu. Osoba se zrakovým postižením po otevření dveří dá povel „vpřed“ pes vstoupí do výtahu a na povel

„místo“ zaujme místo u stěny, nevstává, nepobíhá, vstane až po zastavení výtahu na povel osoby.

Dovednosti při cestování v dopravních prostředcích:

- Nástup do dopravních prostředků. Při nástupu do tramvaje, autobusu a trolejbusu pes na povel „dveře“ vyhledá a označí dveře (obvykle první) vozidla. Následuje povel „vpřed“ a po nastoupení zaujme pes na povel „místo“ místo za řidičem nebo jiné vhodné místo podle konkrétního dopravního prostředku. Při nástupu do metra pes na povel „dveře“ vyhledá a označí kterékoli dveře a na povel „vpřed“ a „místo“ zaujme místo vlevo, popřípadě vpravo u protilehlých dveří. Při nástupu do vlaku pes na povel „dveře“ vyhledá dveře, osoba se zrakovým postižením pustí vodič postroje a drží psa na vodítku, na povel „hop“ vyskočí pes do vlaku na plošinu a čeká. Osoba nastoupí samostatně za psem. Pes musí nastupovat klidně, v relevantním případě najít volné sedadlo a zaujmout určené místo. Pes musí být schopen na povel nastoupit do auta na určené místo podle typu vozidla.
- Výstup z dopravních prostředků. Při vystupování z tramvaje, autobusu, trolejbusu, metra na povel „dveře“ musí pes najít východ, počkat u prvního schodu, u nízkopodlažních dopravních prostředků u hrany vozidla a poté jít na pokyn za osobou se zrakovým postižením (náležitým způsobem) rychlostí podle potřeby osoby a s ohledem na situaci. Z metra vystupuje pes co nejplynuleji. Při výstupu z vlaku pes dovede osobu ke dveřím vagonu, na plošině před schody osoba psa odloží na povel „zůstaň“ a z vlaku vystupuje sama. Poté psa k sobě přivolá. Při výstupu z auta smí pes opustit auto až na pokyn, při otevření dveří zůstává v klidu a čeká na povel.
- Cestování. Při cestování nesmí pes projevovat známky strachu nebo kinetózy. V metru a na vlakových nástupištích se pes musí pohybovat v dostatečné vzdálenosti od kraje nástupiště, aby nebyla osoba se zrakovým postižením ohrožena pádem do kolejiště. Na tramvajových ostrůvcích se pes musí chovat klidně, pohybovat se tak, aby neohrozil bezpečnost osoby a na pokyn osoby opustit ostrůvek požadovaným směrem (nalezení přechodu pro chodce, nástup do tramvaje).

Dovednosti v místě bydliště:

Obchody, lavičky v místě bydliště, cesta domů. V místě bydliště se pes musí naučit potřebné trasy pro osobu se zrakovým postižením. Základní je trasa domů (obvykle na

povel „domů“), dále do obchodu, včetně nalezení prodejního pultu, do parku, včetně nalezení lavičky, k lékaři, na poštu apod. podle potřeb osoby. (vyhláška č. 388/2011 Sb. [online])

Příloha č. 3 – Desatero pro kontakt s nevidomým člověkem, kterého vede vodící pes

1. Vodícího psa nevyrušujeme při jeho práci. Nedožadujeme se jeho pozornosti mlaskáním, voláním, hvízdáním či jinak. Velmi mu tím ztěžujeme jeho soustředěnou práci.
2. Bez vědomí majitele na vodícího psa nesahejme, nehlaďme jej, byť v dobrém úmyslu. Je slušností nejdříve oslovit člověka a zeptat se jej na souhlas.
3. Vodícího psa k sobě nevolejme. Nutkání ke komunikaci zaměříme na jeho majitele.
4. Psovi bez vědomí majitele nenabízíme jídlo či pamlsky. Kondice a zdravotní stav jsou základem pro jeho práci a dlouhý život.
5. Chceme-li pomoci nevidomému člověku, kterého vede vodící pes, vždy člověka nejdříve oslovme a zeptejme se, zda naši pomoc potřebuje. Neurážejme se, když ji odmítne, je třeba plně soustředěn na svou cestu.
6. Pomáháme-li nevidomému, nemanipulujeme se psem, komunikujeme s člověkem a slovně doprovázíme, co děláme.
7. Jdeme-li po ulici se svým vlastním psem, nedovolíme mu vodícího psa při práci obtěžovat, očíhávat či jinak vyrušovat.
8. Míjíme-li nevidomého člověka s vodícím psem, mějme svého psa vždy na vodítku.
9. Nastupujeme-li se svým psem do dopravního prostředku, dejme přednost člověku s vodícím psem.
10. V dopravním prostředku umožňujeme umístění vodícího psa a uvolníme vhodné místo. (SVVP, [online])